

Univerzita Hradec Králové
Přírodovědecká fakulta
Katedra ruského jazyka a literatury

Srpnové události roku 1968 a jejich reflexe v tisku

Bakalářská práce

Autor: Bc. Vojtěch Jedlička
Studijní program: B1101 Matematika
Studijní obor: Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání
Matematika se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Sommer

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem v seznamu použité literatury uvedl všechny prameny, ze kterých jsem vycházel.

V Hradci Králové dne 18. 5. 2020

Bc. Vojtěch Jedlička

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Jaroslavu Sommerovi za jeho ochotu při vedení práce a jím poskytnuté studijní příležitosti, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Anotace

JEDLIČKA, Vojtěch. *Srpnové události roku 1968 a jejich reflexe v tisku*. Hradec Králové, 2020. Bakalářská práce na Přírodovědecké fakultě Univerzity Hradec Králové. Vedoucí bakalářské práce Jaroslav Sommer. 46 s.

Tato bakalářská práce se zabývá reflexí srpnových událostí roku 1968 v československém, českém, sovětském a ruském denním tisku mezi lety 1968 a 2018. V jednotlivých kapitolách práce jsou analyzovány články publikované ku příležitosti desetiletých výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Na základě provedené analýzy autor srovnává československou reflexi se sovětskou (resp. českou s ruskou) a sleduje změny ve vývoji reflexe v každé ze zemí v průběhu padesáti let.

Klíčová slova

srpen 1968, denní tisk, reflexe, invaze, výročí

Annotation

JEDLIČKA, Vojtěch. *August 1968 and Its Reflection in the Press*. Hradec Králové, 2020. Bachelor Thesis at Faculty of Science University of Hradec Králové. Thesis Supervisor Jaroslav Sommer. 46 p.

The bachelor thesis deals with the reflection of the events of August 1968 in Czechoslovak, Czech, Soviet and Russian press between 1968 and 2018. The individual chapters of the thesis analyse the articles published to commemorate the ten year anniversaries of the Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia. On the basis of the provided analysis, the author compares Czechoslovak and Soviet (respectively Czech and Russian) reflection and its changes in each country during fifty years.

Keywords

August 1968, daily press, reflection, invasion, anniversary

Obsah

Úvod	6
1 Metodologický úvod	7
2 Rok 1968: Bezprostřední reflexe	10
2.1 Československý tisk v době invaze	10
2.2 Sovětský tisk v době invaze	12
3 Rok 1978	14
3.1 Reakce na interpretace invaze v tisku Západu	15
4 Rok 1988	18
4.1 Československý tisk ve dnech dvacetiletého výročí invaze	18
4.2 Sovětský tisk ve dnech dvacetiletého výročí invaze.....	19
5 Rok 1998	21
5.1 Ruská reflexe invaze v roce 1998	21
5.2 Česká reflexe invaze v roce 1998.....	23
6 Rok 2008	26
7 Rok 2018	28
7.1 Ruská reflexe invaze v roce 2018	28
7.2 Česká reflexe invaze v roce 2018.....	33
Závěr	39
Seznam použité literatury	41

Úvod

V roce 2018 uplynulo půl století od jednoho z nejdůležitějších momentů moderních českých dějin – v noci z 20. na 21. srpna roku 1968 došlo k vpádu vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy do Československa. Tento čin, jehož oficiálním důvodem bylo potlačení kontrarevoluce ve státě, zásadně ovlivnil nejen vývoj společnosti v ČSSR (ukončil období reform pražského jara a odstartoval více než dvacetiletou éru normalizace), ale i následné směřování česko-ruských vztahů.

Tato bakalářská práce se zabývá reflexí srpnových událostí osmašedesátého roku v českém a ruském (resp. československém a sovětském) denním tisku mezi lety 1968 a 2018. V souladu s tím si autor stanovuje tři hlavní cíle. Prvním z nich je popis reflexe srpnové invaze v jejích desetiletých výročí, tedy v letech 1978, 1988, 1998, 2008 a 2018. Plněním tohoto cíle je určena struktura celé práce. Na základě analýzy dobových novinových článků je v kapitolách popsáno tehdejší vnímání a interpretace invaze, a to s ohledem na širší historicko-společenský kontext daného výročí, který se v textech rovněž odráží. S přihlédnutím k velkým rozdílům v počtu článků pocházejících z různých let (a míře odrazu srpna roku 1968 v daných textech) se může hloubka analýzy v jednotlivých částech práce lišit.

S pomocí takto získaných poznatků je provedena komparace české reflexe s ruskou (resp. československé se sovětskou) pocházející ze stejného období. V rámci tohoto cíle se analýza zaměřuje na základní postoj k invazi (její obhajoba, nebo odsouzení) či kvantitativní stránku reflexe (množství článků). Autor též hledá témata, která se odráží v tisku obou zemí současně, a jejich zpracování porovnává.

Posledním cílem je zachycení a popis změn ve vývoji reflexe srpna 1968 v průběhu celých padesáti let (v každé ze zemí odděleně). S ohledem na realizaci zvláště tohoto cíle je nutné zvolit vhodný způsob výběru periodik a konkrétních článků, jež budou podrobeny zkoumání. Tento postup je popsán v první kapitole práce. Za účelem vytvoření výchozího bodu pro sledování zmíněného vývoje je druhá kapitola práce věnována analýze bezprostřední reflexe invaze v denním tisku obou zemí.

1 Metodologický úvod

Materiálem, jenž je v jednotlivých kapitolách podroben analýze, jsou novinové články z denního tisku publikované v desetiletých výročí srpnových událostí roku 1968. Způsob stanovení těchto mezníků odpovídá cílům práce – desetiletá výročí rovnoměrně rozdělují období padesáti let a umožňují sledovat vývoj reflexe mezi lety 1968 a 2018 v pravidelných intervalech.¹

Konkrétní články byly hledány jak v číslech deníků vydaných 20. a 21. srpna příslušného roku (přesné dny výročí), tak i v těch publikovaných dva dny před či po výročí². Pouze výjimečně došlo k rozšíření tohoto rozpětí až na čtyři dny před a po výročí, a to jen v odůvodněných případech (texty na sebe odkazují, publikace mimořádných příloh ad.). Pro zařazení článku do výzkumu nebylo nutné, aby srpnové události roku 1968 (nebo vzpomínka na ně) byly hlavním bodem obsahu textu – stačilo, pokud byly v textu zmíněny či na ně bylo odkazováno.

Při výběru vhodných periodik ke studiu bylo nutné potýkat se s mnoha problémy, a to zvláště kvůli plnění třetího cíle bakalářské práce – sledování vývoje reflexe v průběhu padesáti let. Oblast denního tisku v tomto období prošla výraznými změnami. Deníky zanikaly či vznikaly nové, měnila se popularita i obsah periodik a další. Mezi faktory ovlivňující tyto procesy patří například: změna politického režimu a ekonomického systému v dané zemi, proměny úrovně svobody projevu a cenzury, vliv ideologie na tvorbu publicistů či celkový vývoj zájmů společnosti a (s tím souvisejících) čtenářských preferencí.

Vzhledem k výše popsaným problémům byla pro výběr periodik stanovena dvě základní kritéria: kontinuita vydávání deníku a jeho čtenost. Do studia bylo zařazeno celkem šest deníků³: tři české (resp. československé) a tři ruské (resp. sovětské) tak, aby mohly být

¹ Je nutné poznamenat, že na základě tohoto způsobu výběru mezníků nedochází k zachycení přesně těch zlomových výročí v dějinách ČSSR i SSSR (a jejich nástupnických států), kdy by bylo možné zaznamenat výrazné proměny reflexe vpádu vojsk z roku na rok. Určení těchto historických momentů by však bylo velmi subjektivní, lišilo by se v závislosti na dané zemi a nenapomohlo by k plnění cílů práce.

² Důvodem je například skutečnost, že v mnohých případech se periodika věnovala tématu výročí invaze s několikadenním předstihem. Stejně tak jsou pro studium reflexe důležité texty vydané krátce po 21. srpnu, psané jako reakce na aktuální události a dříve vydané články spojené s probíhajícím jubileem. Při stanovení časového rozmezí sběru článků je rovněž důležité mít na paměti, že v některých letech připadly 20. a 21. srpen na dny, ve kterých některá periodika nevycházejí (např. v roce 1988 se jednalo o sobotu a neděli, v roce 1998 o pátek a sobotu).

³ S výjimkou v roce 2018, vysvětlení viz níže.

splněny všechny cíle této práce. Níže je uveden soupis všech vybraných periodik spolu s jejich krátkou charakteristikou a patřičným odůvodněním k zařazení.

Mladá fronta, Mladá fronta DNES. Deník Mladá fronta, v roce 1990 transformován na deník Mladá fronta DNES, je předmětem zkoumání ve všech desetiletých výročích srpna 1968. Hlediskem výběru tohoto deníku ke studiu není jen kontinuita jeho vydávání (která nebyla charakterem privatizace deníku v roce 1990 výrazněji narušena), ale i jeho vysoká čtenost: v roce 1968 byla Mladá fronta třetím nejčtenějším celostátním deníkem [18], v roce 1978 čtvrtým [18] a ve všech výročích po sametové revoluci prvním nejčtenějším deníkem nebulvární povahy [35], [37], [38].

Rudé právo. První číslo deníku bylo vydáno 21. září 1920, od 18. května 1921 Rudé právo vychází jako „ústřední orgán Československé strany komunistické“, později jako „tiskový orgán ÚV KSČ“ [13], [18]. Tento deník je předmětem zkoumání reflexe v letech 1968, 1978 a 1988, kdy byl nejčtenějším denním periodikem (s nákladem více než milion kusů denně [18]) a prezentoval oficiální stanoviska KSČ, včetně výkladu a hodnocení zkoumaných událostí. Po sametové revoluci deník přichází o obě uvedené charakteristiky a není dále sledován.

Lidové noviny. Tento deník je zařazen do studia reflexe srpna 1968 ve výročích po sametové revoluci, především kvůli jeho vysoké čtenosti (v letech 2008 a 2018 je deníkem nebulvární povahy s třetím nejvyšším nákladem [37], [38], v roce 1998 čtvrtým [35]). Tradice Lidových novin sahá až do roku 1893, v současné „deníkové“ formě vycházejí od roku 1990 jako následník ilegálního periodika Lidové noviny, které bylo vydáváno od ledna 1988.

Izvěstija (Известия). Deník Izvěstija splňuje obě stanovená kritéria: je vydáván v průběhu celého zkoumaného období (byl založen v roce 1917 a vychází dodnes) a po celou tuto dobu patří k nejčtenějším periodikům Ruska. V éře Sovětského svazu sloužil k prezentaci oficiálních stanovisek nejvyšších státních orgánů⁴. Svoji popularitu si udržel i po privatizaci v první polovině devadesátých let – dodnes se na žebříčku ruských deníků podle počtu čtenářů na jedno vydání umísťuje do pátého místa [93], [94].

⁴ Celý název deníku: *Известия Советов депутатов трудящихся СССР* (1968), *Известия Советов народных депутатов СССР* (1978, 1988).

Pravda (Правда). Deník Pravda byl vydáván mezi lety 1912 a 1991. V Sovětském svazu plnil obdobnou funkci jako Rudé právo v Československu – byl oficiálním tiskovým orgánem ÚV KSSS. V této práci je předmětem studia v letech 1968, 1978 a 1988.

Večerňaja Moskva (Вечерняя Москва). Toto periodikum bylo do studia zařazeno z důvodu kontinuity jeho vydávání mezi lety 1968 a 2018, třebaže se nejedná o celostátní deník. Je však nutné podotknout, že v žebříčku denních periodik podle počtu čtenářů na jedno vydání (v Moskvě) se tento večerník umísťuje na předních pozicích (v roce 2018 na druhém místě – před většinou celostátních deníků) [93], [94].

Za účelem detailnějšího a komplexnějšího vykreslení odrazu srpnových událostí v tisku během posledního desetiletého výročí (2018, kapitola 7) byla ke studiu přibrána i další periodika. Z ruských byly vybrány deníky Komsomolskaja pravda (Комсомольская правда), Rossijskaja gazeta (Российская газета) a Novaja gazeta (Новая газета), z českých Hospodářské noviny a okrajově i deník Blesk. V případě ruské reflexe tak bylo učiněno především z důvodu nedostatečného počtu článků, reflektujících vpád vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v roce 1968 (v periodiku Večerňaja Moskva nebyl publikován žádný článek, v Izvěstijích pouze jeden).

Dílčí výstup celého výzkumu byl prezentován v rámci mezinárodní konference *Stredoeurópske pohľady* konané 16. – 17. října 2018 na Ústavu stredoeurópskych jazykov a kultúr Fakulty stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre a publikován v článku v recenzovaném časopise *Stredoeurópske pohľady* pod názvem *Reflexe srpnových událostí roku 1968 v tisku*⁵. Některé formulace a pasáže v bakalářské práci tak mohou vykazovat vysokou míru shody s textem v článku.

⁵ SOMMER, Jaroslav a Vojtěch JEDLIČKA. Reflexe srpnových událostí roku 1968 v tisku. *Stredoeurópske pohľady*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2019, 1(1), 127–135. ISSN 2644-6367.

2 Rok 1968: Bezprostřední reflexe

Ačkoliv je cílem této práce popisovat reflexi srpnových událostí roku 1968 v jejich desetiletých výročí, první kapitola se krátce zabývá reflexí bezprostřední. Hlavním důvodem k jejímu zařazení je vytvoření výchozího bodu, od kterého lze již v prvním „kulatém“ výročí invaze pozorovat změny reflexe a na který bude v dalších částech několikrát odkazováno.

V této kapitole, na rozdíl od následujících, nebudou dopodrobna analyzovány jednotlivé texty s tematikou vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR. Záměrem autora je stručně vykreslit situaci v československém a sovětském tisku ve dnech invaze.

2.1 Československý tisk v době invaze

Analýza bezprostřední reflexe vpádu vojsk do ČSSR v československém tisku je výrazně komplikována skutečností, že oficiální činnost redakcí studovaných periodik byla krátce po vpádu vojsk zastavena, v mnohých případech násilně. [66], [15]

Pro stručnou ilustraci situace denního tisku v prvních dnech po invazi vojsk do ČSSR se tato podkapitola zaměřuje pouze na deník Rudé právo. Poslední řádné vydání Rudého práva (číslo 231) nese datum 21. srpna 1968. Jeho uzávěrka proběhla dne 20. srpna několik hodin před započatím invaze, tudíž v něm nejsou obsaženy žádné zprávy o invazi vojsk. Články týkající se politiky a ekonomiky jsou psány v duchu „polednové“ politiky a akčního programu.⁶

Dne 21. srpna v dopoledních hodinách byla příslušníky invazních vojsk obsazena budova Rudého práva v Praze, čímž došlo k přerušení oficiálního vydávání tohoto deníku. [66] Jednotlivé redakce (v rámci této kapitoly byly zkoumány výstupy redakce pražské, brněnské a ostravské) se však snažily svou vydavatelskou povinnost plnit nadále. Vzhledem k tomu, že v pražské redakci docházelo k formování většiny obsahu a v krajských redakcích vznikaly pouze regionální mutace centrálního vydání, nebylo možné až do 2. září

⁶ Jediný článek, který se tematicky blíží problému, kvůli kterému vojska Varšavské smlouvy obsadila ČSSR, nese název *Hrozí Československu kontrarevoluce?* [14]. Jedná se o popis článku z italského komunistického listu Unità, ve kterém autor analyticky komentuje politickou a společenskou situaci v Československu. Dospívá k názoru, že žádná kontrarevoluce v ČSSR neprobíhá, vývoj ve společnosti i straně, přes všechny možné obavy, není rizikový. I přes užití pojmu „kontrarevoluce“ však tento text nelze řadit k jakési formě reflexe nadcházejících událostí, svým obsahem i formou sdělení nijak nevybočuje z řady podobných textů publikovaných v předchozích týdnech.

koordinovat obsah Rudého práva. Zvláštní vydání, vzniklá v tomto mezidobí a vycházející i několikrát denně, jsou v jednotlivých částech republiky jedinečná. [15]

Naprostá většina těchto vydání se však shoduje v přístupu k vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR. Tento akt je na stranách Rudého práva nazýván jako okupace, invaze, zrada – texty jsou laděny protiokupačně. Všeobecný postoj k invazi, na jehož základě jsou události oněch dní reflektovány, lze demonstrovat vyjádřením brněnské redakce Rudého práva: „*Redakční kolektiv Rudého práva v této vážné hodině stojí bez výhrad za předsednictvem ústředního výboru Komunistické strany Československa a ztotožňuje se s jeho prohlášením⁷ k vzniklé situaci.*“ [51, s. 1]

Kromě informování o aktuálním dění ve státě patří mezi hlavní body obsahu zvláštních vydání například: stanoviska orgánů státu a strany (počínaje otištěním zmíněného prohlášení bezprostředně po vstupu vojsk na území ČSSR [13], [15]) nebo výzvy směřované jak k občanům ČSSR (k zachování klidu a vyvarování se konfliktů s vojáky Varšavské smlouvy), tak i ty určené příslušníkům invazních vojsk (k opuštění republiky).

Charakter bezprostřední reflexe invaze postačí ilustrovat uvedením vybraných titulků ze zvláštních vydání všech tří redakcí:

- Ostrava: *Opusťte naši zemi* [30], *To jste bratři?* [30], *Násilná okupace ČSSR* [31], *Ani špejli „bratrům“* [34], *Svědék zrady* [33], *Olympijské hry bez okupantů!* [33], *Nesmiřitelnost s okupací* [32];
- Brno: *Naší zbraní musí být klid* [59], *Občané ČSSR nesouhlasí s násilnou okupací* [58];
- Praha: *Okupace je nezákonná* [55], *Okupanti narušují zásobování* [56], *Nezkřivte jim ani vlas, nedejte jim ani kapku vody* [57].

V pražské redakci byla tvorba a distribuce zvláštních vydání nejkomplikovanější. Noviny musely být tištěny v provizorních tiskárnách mimo Prahu [15]. Poslední vydání, které bylo vytištěno v tiskárně Rudého práva, bylo zvláštní vydání pouze o jedné (titulní) straně s vloženým prohlášením předsednictva ÚV KSČ. To se podařilo redaktorům otisknout

⁷ Prohlášení (provolání) předsednictva ÚV KSČ „*Všemu lidu ČSSR*“. Obsahem dokumentu je informace o vpádu vojsk do ČSSR, odsouzení invaze, výzva k zachování klidu, vyvarování se odporu ad.

navzdory snaze šéfredaktora Oldřicha Švestky⁸ publikovat text, jenž invazi obhajoval a označoval ji jako internacionální pomoc. [3]

Brněnská redakce byla vojáky Varšavské smlouvy obsazena dvakrát, poprvé již v šest hodin ráno dne 21. srpna 1968, podruhé v období od 25. do 28. srpna. Mezitím však zvláštní vydání publikovala (vlastními silami – bez obvyklého spojení s Prahou), na rozdíl od ostatních redakcí i s pravidelným číslováním a pod totožnou hlavičkou (včetně sloganu *Proletáři všech zemí spojte se!*, který v pražských vydáních dočasně nebyl uváděn [13]). [15]

Jako jednoznačně nejexpresivnější můžeme označit zvláštní vydání pocházející z ostravské redakce (jak je patrné i z výše vypsanych titulků). Tato vydání jsou publikována pod hlavičkou „Spojených redakcí (deníků)“, obsahujících i redakci Rudého práva a Mladé fronty. V tomto formátu zmíněná zvláštní vydání vycházejí několikrát denně, a to až do 2. září.

K oficiálnímu obnovení činnosti redakcí Rudého práva dochází s vydáním č. 245 ze dne 3. září 1968. Od tohoto data již redakce publikují koordinovaně a opět prezentují jednotnou názorovou linii (určenou ÚV KSČ) [13]. Hlavním tématem se od tohoto data stává snaha o „normalizaci situace“ – tedy volání po obnovení normálního života v zemi a plnění předpokladů pro odchod sovětských vojsk, vycházejících z moskevských jednání.

2.2 Sovětský tisk v době invaze

Situace v sovětském tisku je naprosto odlišná od té v tisku československém. Vpád vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR se již ve vydáních ze dne 21. srpna 1968 stává hlavním tématem studovaných periodik. Deníky Pravda, Izvestija i Večerňaja Moskva v nich shodně informují na titulních stranách prostřednictvím úvodníku *ЗАЯВЛЕНИЕ ТАСС* o tom, že „*партийные и государственные деятели Чехословацкой Социалистической Республики обратились к Советскому Союзу и другим союзным государствам с просьбой об оказании братскому чехословацкому народу неотложной помощи,*

⁸ Oldřich Švestka (1922–1983): člen předsednictva ÚV KSČ; jeden ze signatářů „Zvacího dopisu“, obsahujícího prosbu o poskytnutí internacionální bratrské pomoci Československu.

включая помощь вооруженными силами“ [77, s. 1] proti nepřátelským silám kontrarevolučním ve spojení s vnějšími (Západními).

Z velkého množství podrobných, rozsáhlých a propracovaných textů, které jsou čtenářům předkládány již dne 21. srpna, lze vyvodit, že tato mohutná informační kampaň byla připravena minimálně s mnohahodinovým předstihem (uzávěrka vydání z 21. srpna proběhla před vypuknutím invaze). Toto tvrzení dokládá i skutečnost, že všechny tři studované deníky i během následujících dnů prezentují naprosto jednotný výklad událostí.

V textech všech tří deníků je vstup vojsk do ČSSR označován jako „*братская помощь*“. Velmi často skloňovanou frází se stává „*интернациональный, братский долг*“. Ve jménu tohoto principu jsou ve většině textů reflektovány myšlenky jako solidarita mezi zeměmi socialistického bloku, zodpovědnost vůči myšlence celosvětového socialismu a podobně.

Dalším společným rysem velkého množství článků je důraz na upomenutí pozitivní role Sovětského svazu v dějinách Československa: čtenářům je často připomínáno Slovenské národní povstání a osvobození republiky v roce 1945. Čtenář tím získává dojem, že Sovětský svaz (spolu s ostatními účastníci se státy) je zachráncem, jdoucím Československu *znovu na pomoc*.

I v této podkapitole doložme charakter reflexe pouze výčtem titulků: *Во имя безопасности братских народов* [78], *На помощь братьям* [88], *Благородная миссия* [89], *Защита социализма – высший интернациональный долг* [88], [79], *Контрреволюция под маской „возрождения“* [80], *Нерушимая солидарность* [90], *Отпор врагам социализма* [91], *Планы реакции сорваны* [73], *Лагерь социализма нерушим* [73].

3 Rok 1978

Úvodem je nutné poznamenat, že tato kapitola, na rozdíl od většiny ostatních, není členěna do dvou podkapitol podle země původu reflexe (ČSSR, SSSR). Důvodem je nejen nízký počet článků reflektujících invazi, ale především velmi malé rozdíly v charakteru této reflexe v obou zemích (podrobněji viz níže). Přesto je v druhé části kapitoly vytvořena speciální podkapitola sjednocující články se společnou motivací jejich vzniku, kterou je reakce na interpretace invaze v tisku Západu.

Reflexe vpádu vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 je v jeho desetiletém výročí poměrně specifická. Zatímco ve výročích po sametové revoluci se vzpomínaná invaze stává jedním z hlavních témat českého tisku, v roce 1978 tomu tak není. Popis konkrétních událostí srpna 1968, zážitky osob, různé výklady příčin či důsledků invaze – nic z toho se v tisku během desetiletého výročí nevyskytuje.

Připomínka toho, že před deseti lety došlo ke vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území Československa, je obsažena již v úvodníku Rudého práva ze dne 21. 8. 1978, v textu s názvem *V zájmu socialismu, v zájmu našeho lidu* [63]. Vzhledem k opravdu velkému rozsahu celého textu je nutné podotknout, že ani na jediném místě, v souladu s informacemi uvedenými výše, není vzpomenua žádná konkrétní událost z doby před deseti lety. Samotná invaze je nepřímou zmíněna až v druhém odstavci a nazvána jako „*internacionální bratrská pomoc*“ [63, s. 1], kromě tohoto pojmenování však již není nijak dále komentována. Tudiž ani vojenský charakter této pomoci není čtenáři připomínán. Článek neobsahuje jména tehdejších předních politiků KSČ: Alexandr Dubček, Ludvík Svoboda a další nejsou v textu vzpomenuati ani na jednom místě. Naopak je v textu několikrát zmíněn Gustáv Husák a je citováno z dokumentu Poučení z krizového vývoje⁹.

Shrneme-li obsah a hlavní myšlenku celého úvodníku, nalezneme v textu dva motivy: oslavu a částečné zhodnocení vývoje státu od dubna roku 1969 (nikoliv od roku 1968, který v textu není vůbec zmíněn) a oslavu Sovětského svazu, konkrétně pak pozitivního vlivu přátelství se Sovětským svazem na vývoj a další směřování československého státu. Výše uvedené dokládá následující úryvek: „*V novodobých dějinách českého a slovenského*

⁹ Poučení z krizového vývoje (1970): dokument poskytující oficiální interpretaci událostí roku 1968 podle ÚV KSČ (včetně jejich příčin a následků). Mezi hlavní teze textu patří: kritika proreformního křídla KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem, označení invaze jako bratrské pomoci, vyzdvižení přátelství ČSSR a SSSR ad.

národa [...] jsme se na vlastních zkušenostech přesvědčili, že jedině ve spolupráci, v bratrském svazku se Sovětským svazem jsou garantovány naše národní svoboda, nezávislost, náš všestranný rozvoj. [...] Nebýt Sovětského svazu, nebylo by ani naší národní existence a státní samostatnosti. Historie poučila náš lid – po trpkých zkušenostech s prozápadní orientací buržoazní republiky – kde hledat spolehlivého, věrného a nezištného spojence.“ [63, s. 1]

Sovětská a československá reflexe v denním tisku je v roce 1978 v podstatě totožná. Spolupráce redakcí a záměr o zprostředkování stejného oficiálního názoru jsou zřejmé: zkoumané deníky si mezi sebou články předávaly a publikovaly je buď přímo v doslovném překladu, formou výtahu, nebo na ně reagovaly a poukazovaly.

Sovětská Pravda tak publikuje článek *Во имя победы социализма* [74], který je jen pře-
vyprávěním výše zmíněného úvodníku *В zájmu socialismu, в zájму нашего лида*. Rudé právo následně informuje o tomto „přetisku“ o dva dny později v článku *Певная třídní pouta* [44].

Podobný přístup lze vyzorovat i u článku Aloise Indry *Верность интернационализму* [81], jenž byl otištěn 21. srpna v deníku *Izvestija* a o dva dny později v Rudém právu v českém znění [16]. Indra v tomto článku také nezmiňuje konkrétní události srpna 1968. Jeho záměrem je především vyvracet argumenty „protisocialistických a imperialistických“ sil (jak na Západě, tak v ČSSR), které interpretují „bratrskou pomoc“ v rozporu s oficiálním stanoviskem KSČ, a to opět s důrazem na klady vývoje státu a společnosti po roce 1968 (resp. po dubnu 1969).

Závěrem této části kapitoly je třeba uvést, že periodikum *Večernaja Moskva*, které je vedle *Pravdy* a *Izvestij* rovněž předmětem zkoumání, se o jubileu srpna 1968 v ČSSR nezmiňuje vůbec.¹⁰

3.1 Reakce na interpretace invaze v tisku Západu

Další články, jež jsou analyzovány v této podkapitole, jsou již psané výhradně jako reakce na „imperialistické snahy“ Západu o dezinterpretaci událostí před deseti lety s cílem využít „československé téma“ v boji proti bloku socialistických států jako celku.

¹⁰ Přesto zmínku o ČSSR v deníku (ve dnech výročí invaze) nalzáme, např. v číslech 193, 195, 197, 198 (rok 1978), avšak v rámci jiných témat (zemědělský rozvoj, spolupráce se Sovětským svazem, Slovenské národní povstání).

3.1.1 Protičeskoslovenská kampaň

Jako první o těchto „snahách“ informuje československou veřejnost Rudé právo článkem *List Pravda k protičeskoslovenské kampani uměle rozdmýchávané na Západě* [21], který je parafrází článku J. Birjukova *Chtějí ohrozit uvolňování*, publikovaným 19. srpna v sovětské Pravdě. Reakce na Birjukovův článek je umístěna i na úvodní stránce Mladé fronty z 21. srpna [22], přičemž tento text je jediným příkladem reflexe srpnových událostí roku 1968 v periodiku Mladá fronta v druhé polovině srpna roku 1978.

Zastřešujícím tématem celého textu, jak již vyplývá z jeho názvu, je poukázání na snahy „imperialistické reakce“ [21, s. 6] o vedení účelné propagandistické kampaně proti socialistickým zemím, a to s cílem „pokusit se komplikovat proces uvolňování mezinárodního napětí“ [21, s. 6]. Nástrojem k onomu komplikování má být právě připomínka invaze vojsk do ČSSR v době před deseti lety, která je ve dnech kolem 21. srpna roku 1978 tématem mnoha západních mediálních výstupů. Celá tato „kampaň“ je v textu označována slovními spojeními jako např. „uměle rozdmýchávaný rozruch kolem ČSSR“ [21, s. 6].

V článku je invaze opět nazývána „bratrskou pomocí“ socialistických zemí proti kontrarevolučním silám v ČSSR. Podobně jako v článcích zmíněných výše je i zde popisován zdařilý vývoj Československa od dubna roku 1969. Tato argumentace je stavěna v opozici vůči té Západní, v jejímž rámci se naopak mluví o vývoji negativním. Jako příklad je uvedena oblast lidských práv a svobod, ve které podle Západu ČSSR zaostává. Toto tvrzení je autorem článku obratem dementováno, a to i s použitím expresivnějších výrazů, jako například „paskvil nazvaný Charta 77 sepsaný hrstkou politických ztroskotanců“ [21, s. 6] apod.

Jako důkaz, že i v zemích Západu se vyskytují prosovětské názory, vydává Rudé právo dne 23. srpna článek s názvem *Historické vítězství socialismu: Bratrské listy k událostem před 10 lety* [10]. Jedná se o otištění krátkých úryvků z „bratrských listů“ (periodik komunistických stran Lucemburska, USA a Portugalska), ve kterých je oslavováno zmíněné vítězství socialismu a zlepšení společenské a ekonomické situace ČSSR za posledních deset let.

3.1.2 Citace z Evening Standard v Rudém právu

Rudé právo se ve svých odkazech na tisk Západu neomezuje pouze na „bratrské listy“. V článku *Hlas o pokrytectví Západu* [11] jsou otištěny úryvky z úvodníku britského večer-

níku Evening Standard¹¹, který dle Rudého práva odsuzuje „*pokrytecké vzpomínání většiny britských listů*“ [11, s. 7] na srpnové události. Použité úryvky jsou však vytrženy z kontextu a za pomoci komentářů redaktora Rudého práva využity k podpoře tehdy aktuálního výkladu srpnových událostí roku 1968. V textu Rudého práva se tak objevují citace jako „*zmatená Dubčekova vláda*“, „*[nyní ...] je v zemi klid*“, „*Dubčekův experiment s demokratickým socialismem*“ [11, s. 7] a jsou považovány za vystihující.

Stejně tak si z onoho úvodníku Rudé právo propůjčuje tvrzení: „*Jestliže máme vážný zájem na udržení míru, je žádoucí, aby pokračoval určitý vliv Sovětského svazu v Československu.*“ [11, s. 7] a používá ho k potenciálnímu ospravedlnění vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR před deseti lety, ačkoliv z textu britského úvodníku jasně vyplývá, že uvedeným úryvkem je komentována aktuální (1978) mezinárodně-politická situace a přímo nedochází k uznání sovětského řešení v roce 1968 za správné.

Za účelem podpory svých závěrů se Rudé právo [11] dopouští i přehlížení rozdílné interpretace a – pro Velkou Británii – i rozdílných následků mnichovské dohody. Zatímco večerník vyzývá čtenáře k připomínání si roku 1938, kdy „*v důsledku ‚nestability‘ Československa ‚mohla být Británie před čtyřiceti lety vtažena do války*“¹¹, Rudé právo naopak upozorňuje na „*[...] podíl [, jaký] měla právě politika tehdejší Chamberlainovy vlády na této ‚nestabilitě‘ Československa*“ [11, s. 7].

¹¹ Přes veškerou snahu se nepodařilo ověřit přesné znění úryvků v původním článku z Evening Standard. V článku Rudého práva [11] jsou úryvky publikovány v jejich českém překladu.

4 Rok 1988

Odras srpnových událostí roku 1968 v denním tisku ve dnech jejich dvacetiletého výročí je do značné míry podobný tomu z roku 1978. Hlavní témata jsou zachována: oslava vývoje státu v posledních dvaceti letech a kritika imperialistických snah o dezinterpretaci „internacionální pomoci“ Československu.

Odchylky od reflexe srpnové invaze v roce 1978 však pozorovat můžeme. Očividným rozdílem je samotná kvantitativní stránka reflexe: článků, které by se invazí zabývaly, či by se jí alespoň nějak dotýkaly, lze v srpnovém tisku roku 1988 nalézt ještě méně než v roce 1978. Drobnější proměny lze vyzorovat v charakteru reflexe, a to především té sovětské. Někteří autoři zmiňují názory a argumenty ohledně invaze, které v tisku dosud nebyly obsaženy (byť je ve většině případů obratem vyvracejí).

4.1 Československý tisk ve dnech dvacetiletého výročí invaze

Rudé právo se o dvacetiletém výročí zmiňuje primárně jen ve dvou článcích (další články, týkající se výročí, jsou buď přetiskem článků z jiných periodik sovětských i československých, či stručnou reakcí na ně).

V prvním případě se jedná o rozsáhlý text s názvem *Obrana i rozvoj socialismu – nedělitelný úkol strany a lidu* [36]. Několik prvních odstavců nijak nenapovídá tomu, že by se mělo jednat o článek zaměřený na problematiku invaze a pražského jara: text je oslavou KSČ, Vítězného února 1948 a spolupráce se Sovětským svazem. Až od odstavce *Zrada polednové politiky* autor zprostředkovává aktuální výklad polednového období, pražského jara a internacionální pomoci v roce 1968. V závěru textu se tomuto tématu už ale opět nevěnuje a hovoří o cílech strany a státu v budoucnu (zejména ve smyslu plánované přestavby).

Článek předává čtenáři názor, že situace nepříznivá pro ČSSR v roce 1968, završená pomocí spřátelených států, byla důsledkem několika okolností: nedostatečnou vizí a programem KSČ, nevhodným vedením KSČ v čele s nedostatečně rozhodným Dubčekem a rozvojem pravicových sil ve společnosti. [36]

Druhý článek, který se vztahuje k výročí invaze, je publikován o tři dny později. Nese název *Rušivé akce v Praze* [60] a velmi stručně informuje o „skupinách osob, [které] se

pokoušely [v sobotu a neděli 20. a 21. 8. 1988] o rušivé akce na Václavském náměstí u sochy svatého Václava [... kdy] za účasti cizích státních příslušníků televizní a rozhlasové štáby a další žurnalisté ze západních sdělovacích prostředků usilovně vyhledávali senzace.“ [60, s. 2]. Je však nutné upozornit na důležitý fakt: informace, že se skutečně jednalo o demonstrace ke dvacetiletému výročí okupace, kterých se účastnilo až deset tisíc osob [8], není v článku vůbec zmíněna. O této akci informuje podobným způsobem i Mladá fronta pod titulkem *K rušivým akcím v Praze* [17].

4.2 Sovětský tisk ve dnech dvacetiletého výročí invaze

Oficiální sovětskou reflexi nám v roce 1988 přináší ještě užší množství článků, než tomu bylo při výročí desetiletém v roce 1978.

4.2.1 Pravda

Podle článku Rudého práva *V zájmu pracujících: Sovětský list Pravda cituje z článku RP o 20. výročí poskytnutí internacionální pomoci* [62], jak již prozrazuje jeho název, se v Pravdě vyskytuje výtah z výše zmíněného článku *Obrana i rozvoj socialismu – nedělitelný úkol strany a lidu* [36]. Jedná se však o jediný článek v Pravdě, který se o událostech v Československu v roce 1968 zmiňuje.

4.2.2 Izvěstija

Izvěstija nabízejí svým čtenářům také pouze jeden článek, který o dvacetiletém výročí informuje (obdobně jako v roce 1978) opět nepřímo. Jedná se o reakci Aleksandra Kondrašova na „*античехословацкую кампанию на Западе*“ [83, s. 1]. Již v prvních částech textu se nepíše o jubileu pomoci Československu, ale jubileu „*пропагандистской кампании Запада*“ [83, s. 1]. Je však nutné podotknout, že zmíněné kampani autor článku věnuje jen úvodní část textu, ve zbylé části dochází k obhajobě sovětského postupu v roce 1968. Právě způsob autorovy argumentace je důkazem drobné změny v reflexi srpnových událostí.

Kondrašov [83] uvádí, že v západním tisku je vstup vojsk do ČSSR označován „zastřahujícími“ termíny „*вторжение*“, „*оккупация*“ a „*подавление*“ [83, s. 1]. V celém jeho článku však nenacházíme, na rozdíl od textů z roku 1978, tradiční sovětské označení „*братская помощь*“ ani jednou. Přívlastek „*братская*“ je vyměněn za „*интернациональная*“.

Text je psán již v době tzv. glasnosti a její vliv na článek je patrný. Sám autor [83] uznává, že v dnešní době (srpen 1988) je velká část událostí historie Sovětského svazu přehodnocována (zejména z doby „kultu osobnosti“). Vpád vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR však Kondrašov mezi tyto události neřadí. Přesto v článku nabízí čtenářům některé myšlenky, které argumentují proti nutnosti vstupu vojsk, ačkoliv je následně vyvrací.

Přestože Kondrašov [83] existenci antisocialistických sil v ČSSR v roce 1968 a zájem Západu o vytržení ČSSR z Východního bloku na jednom místě článku potvrzuje, připouští i fakt, že v Československu mohl skutečně probíhat jen proces „demokratizace“. Pomocí různých argumentů se však snaží poukázat na nesmyslnost takového faktu.

Kondrašov [83] též uvádí, že Západ obviňuje SSSR ze stylu řešení mezinárodních problémů, konkrétně upřednostňování vojenských řešení. Jako protiargument poukazuje na snahu o diplomatické řešení situace pomocí dvou a vícestranných setkání v Drážďanech, Varšavě, Bratislavě a dalších, která však řešení nepřinesla. Stabilizace situace vstupem vojsk tak byla, dle Kondrašova, nevyhnutelná.

Svoji argumentaci Kondrašov [83] zakončuje poukázáním na pozitiva vývoje státu po oné internacionální pomoci: zvýšení životní úrovně, „бум деторождения в начале 70-х годов“ [83, s. 1], překonání inflace a nenaplnění obav z mezinárodní izolace.

4.2.3 Večerňaja Moskva

Další zmínka o „jubileu“ se nachází v periodiku Večerňaja Moskva. To dne 22. srpna 1988 prostřednictvím článku *Провокация пресечена* informuje o uskutečnění a nuceném ukončení vzpomínkové akce, jež proběhla 21. srpna 1988 na Puškinově náměstí [96]. Podle autora textu se na náměstí sešlo několik lidí, kteří začali vykřikovat „провокационные лозунги“, rozdávali „клеветнические листовки“ [96, s. 3] a dalšími způsoby narušovali veřejný pořádek. Jelikož se účastníci odmítli podřídit požadavkům milice, musela být akce ukončena. Prakticky stejné informace (i pod podobným názvem) předává týž den Rudé právo československým čtenářům [54].

5 Rok 1998

Rok 1998 je prvním desetiletým výročím, kdy je možné jak v České republice, tak v Ruské federaci publikovat bez předchozí ideologické zátěže. Reflexe srpnových událostí roku 1968 v tisku se tak v obou případech značně liší od výročí předchozích. Pro označení vpádu vojsk se již neužívají termíny „bratrská, internacionální pomoc“, nýbrž „invaze“, „okupace“ a v tomto duchu jsou psány i samotné články.

5.1 Ruská reflexe invaze v roce 1998

Reflexe zprostředkovaná ruským tiskem v roce 1998 má výjimečný charakter (v porovnání s předchozími i následujícími výročími srpna 1968). Izvěstija i Večernaja Moskva věnují třicetiletému výročí invaze poměrně velký mediální prostor¹². Periodika se tématu invaze věnují již s předstihem a obě se o výročí invaze zmiňují hned na titulní straně.

5.1.1 Izvěstija

Izvěstija [97] publikují vyjádření osmi osob, kterých se vstup vojsk do ČSSR nějakým způsobem přímo týkal. Konkrétně se jedná o Bohumila Šimona a Čestmíra Císaře (oba představitelé reformního křídla KSČ v roce 1968), Ludvíka Vaculíka, Jana Kavana, Konstantina Katuševa (bývalý člen ÚV KSSS), Aleksandra Jakovleva (reprezentant ÚV KSSS v Praze v době invaze), Aleksandra Majorova (sovětský generál vyjadřující lítost nad svou účastí při invazi) a Larisy Bogorazové (účastnice „demonstrace sedmi statečných“¹³).

V článku je vyjádřeno mnoho rozdílných názorů a úhlů pohledu na srpnové události roku 1968, v naprosté většině ale invazi odsuzujících. Tato skutečnost je do značné míry vyjádřena již v prelexu: *„Против маленького невоинственного государства в центре Европы были брошены полмиллиона солдат и семь тысяч танков – больше, чем под Сталинградом в 1943 году. Чехи и словаки не сопротивлялись, они с достоинством*

¹² Dosud studovaná Pravda ukončila svoji činnost v roce 1991.

¹³ Demonstrace sedmi statečných proběhla v poledne 25. srpna 1968 na Rudém náměstí v Moskvě. Cílem demonstrantů bylo vyjádření nesouhlasu s vojenskou invazí do ČSSR, který prezentovali pomocí transparentů s hesly: *„Аť žije свободное и независимое Československo!“*, *„За вашу и нашу свободу“* a dalšími. Akce se původně účastnilo osm osob (proto někdy bývá označována jako demonstrace osmi statečných), jedna z demonstrujících se ale při výslechu své účasti zřekla. Demonstrace trvala jen několik minut, krátce po zahájení byla násilně ukončena. Její účastníci byli následně odsouzeni k odnětí svobody, nuceným pracím, vyhnanství či pobytu v psychiatrické léčebně.

перенесли унижение. И одержали величайшую из возможных побед – победу духа.“
[97, s. 1]

Vpád vojsk je odsouzen všemi českými představiteli. Výstupy z rozhovorů s ruskými osobnostmi nelze jednoznačně shrnout jako souhlas či nesouhlas s vpádem vojsk do ČSSR. K osobnostem vyjadřujícím nesouhlas patří jednoznačně Aleksandr Majorov¹⁴. K částečné obhajobě vpádu vojsk do ČSSR se hlásí Konstantin Katušev, významný představitel KSSS a SSSR. Toto tvrzení ilustruje titulky jeho příspěvku: *Другого выхода у нас не было* [97]. Katušev se přímo nezastává vojenského charakteru řešení situace v ČSSR, tvrdí ale, že z dostupných informací¹⁵ nešlo vyvodit jiné závěry a zachovat se jinak. Velkou roli dle Katuševa sehrál nátlak některých lídrů spřátelených států socialistického tábora.¹⁶ Dále Katušev zmiňuje tzv. „Zvací dopis“ – dopis pěti¹⁷ členů ÚV KSČ s žádostí o pomoc s odvrácením kontrarevoluce v ČSSR. [97]

V příspěvcích Císaře, Kavana a Vaculíka nalézáme další rovinu problematiky srpna 1968 a jeho následků, která nebyla v tisku v předchozích výročích nijak reflektována¹⁸. Jedná se o vliv vstupu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR na vztah českého národa k ruskému. Císař [97] uvádí, že v důsledku srpnových událostí vznikl u Čechů „психологический барьер“ [97, s. 7] ve vztahu k ruskému národu, podle něj se však nejedná přímo o nenávisť, zlobu. Vaculík [97] již zmiňuje vyloženě negativní emoce Čechů ve vztahu k Rusům. Ve výpovědích všech třech je ale přímo vyslovena touha po budování co nejlepších vztahů s Ruskou federací, s ruským národem.

Izvěstija se třicetiletému výročí věnují ještě 22. srpna 1998 publikací vzpomínek Vladlena Krivošejeva [84], korespondenta deníku Izvěstija, jenž od roku 1965 do prvních dnů invaze v roce 1968 působil v Praze. Krivošejev, kromě vzpomínání na svou práci v Československu, uvádí myšlenky, které v předchozích výročích vstupu vojsk do ČSSR neměly možnost být publikovány, tedy že vstup vojsk států Varšavské smlouvy rozhodně nebyl nutný z důvodu potlačení kontrarevoluce, jež buď vůbec neexistovala, nebo nebyla nato-

¹⁴ Pozice A. Majorova viz podkapitola 5.1.2.

¹⁵ Je třeba podotknout, že Katušev v té době již byl tajemníkem ÚV KSSS.

¹⁶ Konkrétně Katušev jmenuje W. Gomušku (PLR), W. Ulbrichta (NDR), T. Živkova (BLR).

¹⁷ Alois Indra, Drahomír Kolder, Oldřich Švestka, Antonín Kapek, Vasil Biľak.

¹⁸ Resp. byla reflektována v jiném smyslu: jak je uvedeno v předchozích kapitolách, v tisku byl prezentován pozitivní vliv bratrské pomoci v roce 1968 a Sovětského svazu na vývoj Československa. To vše ale pouze jen ze značně úzkého, ideologického pohledu, nezohledňujícího mnohé aspekty (už jen samotný charakter pomoci – vojenské invaze, následné okupace).

lik silná a dobře organizovaná, aby proti ní musela zasáhnout tak velká vojenská síla. Jako pravé důvody Krivošejev uvádí záměr „zastrašit“ občany ČSSR, ukázat sílu Sovětského svazu a bloku socialistických států jako celku a dostat do ČSSR armádu SSSR kvůli ochraně hranic bloku.

V článku je možné nalézt jeden důležitý moment. Krivošejev [84] vzpomíná na setkání s Dubčekem a dalšími představiteli státu, které proběhlo 17. srpna 1968, tedy pouhé tři dny před začátkem invaze. Podle Krivošejeva bylo na Dubčekovi a ministru národní obrany Džúrovi patrné, že již v ten den museli vědět o nadcházející invazi. Právě spory o to, zda vedení státu a KSČ vědělo o uskutečnění invaze před jejím zahájením, existují dodnes.

5.1.2 Večerňaja Moskva

Večerňaja Moskva v roce 1998 věnuje tématu invaze rovněž mnoho prostoru, k danému tématu vychází několik článků, které sdružuje společný podtitulek (resp. název rubriky): *K 30-летию чехословацкой трагедии.*

Prvním textem [82] jsou úryvky z knihy Aleksandra Majorova *Вторжение: Чехословакия 1968: Свидетельства командарма*, v níž popisuje své zážitky z doby invaze a demonstruje snahu vyrovnat se se svým podílem na invazi, kterou zpětně odsuzuje.

Odsuzující postoj k invazi je obsažen i v rozsáhlém textu *В кровавый закат расцветает* [87] publikovaném v čísle z 18. srpna. O den později se deník Večerňaja Moskva věnuje výročí také: na titulní straně informuje o probíhajících vzpomínkových akcích na Puškinově náměstí [92]. V tomto čísle je zároveň otištěno prohlášení [86] několika desítek ruských osobností, které se distancují od sovětského způsobu řešení mezinárodních problémů. Invazi do Československa v roce 1968 odsuzují a umisťují ji do řady podobných událostí (Maďarsko 1956, válka v Afghánistánu ad.).

5.2 Česká reflexe invaze v roce 1998

I česká reflexe srpna 1968 ze dnů třicetiletého výročí se výrazně liší od těch předchozích. S ruskou reflexí se shoduje v základním přístupu ke vzpomínaným událostem: invaze i následný pobyt vojsk jsou odsuzovány.

Změnu nepozorujeme jen ve výše popsaném obratu. Reflexe z roku 1998 je mnohem rozsáhlejší než v předchozích výročích – jak v počtu publikovaných textů¹⁹, tak i v pestrosti zprostředkovaných myšlenek. Ačkoliv je odsouzení vpádu vojsk společným rysem textů, český tisk nabízí mnoho různých stanovisek a úhlů pohledu na aspekty srpnových událostí roku 1968.

Zcela novým prvkem reflexe jsou věcné články připomínající okolnosti a průběh invaze. Poprvé se objevují i texty založené na vzpomínkách pamětníků srpna 1968, a to jak současných a tehdejších významných osobností, tak i běžných občanů. K ilustraci tohoto typu reflexe postačí uvést novinové titulky: *Poznal, jaké to je hledět do hlavně samopalu* [25]; *Srpen 1968: stovka mrtvých, stovky zraněných, miliardové škody* [25].

Jedním z častých témat je přemítání nad českým (resp. československým) postupem v celém roce 1968. Zvláště (vzhledem k probíhajícímu výročí) nad povahou reakce na vstup vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR: například zda československá armáda a celý národ měly vyvinout větší, aktivní odpor a vojskům se otevřeně postavit. Tyto otázky jsou více než v Mladé frontě DNES diskutovány v Lidových novinách, které uspořádaly anketu *Měli jsme se v srpnu '68 nějak bránit? A jak?* [2], [1], jejímiž respondenty se stali jak někteří čtenáři, tak i představitelé armády a státu. Zatímco podle většiny čtenářů se ČSSR měla aktivně vojensky bránit, politici a představitelé armády byli proti takovému odporu. Tehdejší (1998) premiér ČR Miloš Zeman [28, s. 1] uvedl: „*Měli jsme se bránit nikoliv ozbrojenou silou, ale tak, jak to učinil František Kriegel*²⁰“.

Další myšlenkovou oblastí reflexe v roce 1998, kterou se zabývá podstatná část úvahových textů, je vliv událostí srpna 1968 na „psychiku a sebevědomí“ českého národa. Srpnové události roku 1968 jsou autory mnoha textů řazeny po bok mnichovské dohody, s níž mají společný znak: kapitulaci okupovaného národa. Podle Petra Pitharta [46] tedy nebylo největší tragédií roku 1968 vpád vojsk v noci z 20. na 21. srpna, ale moment, kdy se představitelé strany a státu „*vrátili z Moskvy s podepsaným kapitulačním protokolem*“ [46, s. 28]. Tato kapitulace podle autorů [46], [5] výrazně snížila české národní sebevědomí. Následné období normalizace je popisováno jako doba národní „demoralizace“, zřeknutí se části občanských i osobních hodnot [5], [46], [48], [24].

¹⁹ Studovaná periodika (MF Dnes a Lidové noviny) vydávají k tématu i mimořádné přílohy.

²⁰ František Kriegel (1908–1979): člen předsednictva ÚV KSČ, který jako jediný z československé delegace v Moskvě odmítl podepsat tzv. Moskevský protokol, jehož obsahem bylo mj. popření většiny reforem pražského jara a legalizace pobytu vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR.

Z těchto faktů mnozí autoři vyvozují důsledky pro tehdejší aktuální (1998) politickou a společenskou situaci (např. nízký zájem o politiku, úroveň politické reprezentace, nedůvěra v politiky).

Otázku, kde je nyní možné hledat základy zmiňovaného národního sebevědomí (z události roku 1968), zodpovídají přispěvatelé periodik různě. Podle Petra Pitharta [46] mohlo být tímto okamžikem oněch pět dnů mezi vstupem vojsk do ČSSR a podpisem tzv. Moskevského protokolu – pět dnů, kdy se obrozená občanská společnost svými prostředky nenásilně bránila okupaci a invazi vojsk otevřeně odsuzovala. Jiří Dienstbier [5] v Mladé frontě DNES pod titulkem *Nebojme se svých vlastních dějinných činů* naopak vybízí k budování národní hrdosti za proces pražského jara, které by mělo být společností vyzdvižováno více než srpnové události.

V nemalém počtu textů (např. [23], [28], [24], [50], [4]) je do role národního hrdiny situován již zmiňovaný František Kriegel, jenž se dokázal postavit podstatě československého „syndromu kapitulace“. Příkladem poslouží citace z Kriegelova medailonu v Lidových novinách: *„Často se českým politikům a státníkům vytýká, že od roku 1938 vždy kapitulovali bez odporu před mocenskou převahou, většinou cizí. František Kriegel z této tradice jednoznačně vybočil.“* [23, s. 27]

Závěrem podkapitoly je třeba uvést ještě jednu linii reflexe, které je v dalších výročích (2008, 2018) věnováno čím dál více pozornosti. Jedná se o problematiku vlivu invaze na vztahy mezi českým a ruským národem. Důležitost tohoto tématu je zřejmá – Lidové noviny mu věnují hlavní text na úvodní straně vydání ze dne 21. srpna s titulkem *Ruští vojáci mají na srpen '68 idylické vzpomínky* [53]. Přestože autorka hned zkraje zmiňuje aktuální oficiální ruský přístup k srpnovým událostem roku 1968 (tedy odsouzení invaze), cituje v textu účastníky invaze (Semjon Zolotov, Pavel Kosenko), kteří na ni vzpomínají pozitivně. Zatímco Zolotov invazi obhajuje argumentem, že ČSSR uchránili před hrozbou *„Američanů, kteří stáli na hranicích“* [53, s. 1], Kosenko se osobní odpovědnosti za účast na invazi zříká tím, že pouze *„[...] plnil [...] rozkaz, aniž by přemýšlel, je-li správný či ne.“* [53, s. 1]. Právě otázka osobní či kolektivní odpovědnosti ruských občanů za invazi je pro českou reflexi podstatná i v dalších výročích.

6 Rok 2008

Následující kapitola o reflexi srpnových událostí roku 1968 v roce 2008 není rozdělena na dvě části podle země původu reflexe. Důvodem je situace v ruském tisku: k příležitosti čtyřicetiletého výročí vpádu vojsk do ČSSR není publikován žádný článek. Analyzované deníky *Izvěstija* a *Večerňaja Moskva* nenabízejí ani krátkou poznámku o invazi roku 1968. Tato skutečnost je velmi zajímavá, obzvláště s přihlédnutím k tomu, jak důležitým se „československé téma“ stalo v ty samé dny před deseti lety. Z hlediska sledování vývoje reflexe v průběhu padesáti let je absence tématu v jednom z výročí nepříjemná. Nicméně i tento fakt může vypovídat o situaci v ruských médiích (potažmo ruské společnosti).

Povaha reflexe v českém tisku se o moc neliší od té před deseti lety. Přístup k invazi se nemění, stále je českými autory odsuzována. Rozdíly je ale možné pozorovat ve struktuře publikovaného materiálu: oproti roku 1998 nalézáme v roce 2008 větší procento textů, jejichž obsahem jsou historické údaje o srpnu 1968, vzpomínky pamětníků a známých osobností z různých odvětví veřejného života. Svou roli v tomto jevu zajisté sehrává větší časový odstup od srpna 1968: podíl čtenářů, kteří nejsou jejími přímými pamětníky, se neustále zvyšuje.²¹

Vedle těchto textů periodika samozřejmě předkládají i články úvahového charakteru. Konkrétně v *Mladé frontě DNES* z 16. srpna [26] můžeme najít mimořádnou přílohu přinášející mnoho názorových textů. I v nich však nedochází k výraznější změně v přístupu k srpnovým událostem (v porovnání s rokem 1998). Kvůli této skutečnosti, spolu s absencí ruské reflexe, je v této kapitole pouze stručně uvedeno několik příkladů mediálních výstupů k výročí invaze.

K otázce „psychiky českého národa a jeho údělu“, řešené v roce 1998, se o deset let později vyjadřuje Pavel Kosatík [20] pod titulkem *Katastrofa osmašedesátého roku ještě neskončila*. Autor vyvrací „klišé, [...] že šlo o boj chytrých komunistů s hloupými, jemuž nestranická většina veřejnosti bezmocně přihlížela – až do trpkého konce.“ [20, s. C1] Dále poukazuje na fakt, že srpen 1968 (a jemu předcházející pražské jaro) bylo dílem především občanů, široké veřejnosti, které byla dána možnost se projevit (díky výměně ve vedení KSČ a jeho aktivitě až do srpna 1968). Svým textem se Kosatík snaží demonstrovat fakt, že pozů-

²¹ Ve speciální příloze *Mladé fronty DNES* je dokonce celá dvoustrana věnována textu *Slovníček pro pamětníky i nepamětníky oněch časů* [26]. Tiskový výstup podobného typu nebyl v roce 1998 obsažen ani v jednom zkoumaném deníku.

statky srpna 1968 si každý, kdo jej zažil, nese stále v sobě. Řadí tak rok 1968 k ostatním osudovým ranám pro český národ (1938 a 1948).

Přemítání nad potenciální aktivní obranou Československa v srpnu 1968 (a v době nacistické okupace) je rovněž reflektováno i v roce 2008, a to v rozhovoru s britským filosofem Rogerem Scrutonem [61]. Dle něj měli Češi vojensky vystoupit jak proti Hitlerovi, tak i proti vojskům Varšavské smlouvy. V prvním případě z důvodů, které by pomohly celé mezinárodní situaci i osudu Československa ve zbytku 20. století, v tom druhém už pak jen kvůli získání alespoň nějaké národní hrdosti.²²

Kromě nespočtu článků odsuzujících invazi je v denním tisku obsažena i prezentace názoru opačného (tedy prosovětského), a to ve článku Josefa Pazderky [43] ve formě výtahu z jeho interview se sovětským generálem Pavlem Kosenkem²³. Upoutávce na tento text (jako na jediný příspěvek ze zmíněné mimořádné přílohy Mladé fronty DNES) je věnována i nemalá část titulní strany příslušného vydání. Kosenko [43] v rozhovoru prezentuje a obhajuje názor, že v Československu v roce 1968 skutečně existovaly kontrarevoluční síly a že včasný zásah vojsk Varšavské smlouvy zabránil vypuknutí třetí světové války.

²² Scruton [61] upomíná, že Češi nemají skoro žádné národní hrdiny – z doby okupace jmenuje pouze Jana Palacha. Odkaz Františka Kriegela (velmi často připomínaný v roce 1998) není uveden.

²³ Stanoviska generála Kosenka byla uvedena již při popisu reflexe z roku 1998 (viz 5.2).

7 Rok 2018

7.1 Ruská reflexe invaze v roce 2018

Na rozdíl od roku 2008 se ruská periodika tématu invaze věnují. V porovnání s rokem 1998 se v roce 2018 neobjevuje sjednocující názorový proud, jenž by invazi buď odmítal, nebo obhajoval. Ruská reflexe je v době padesátiletého výročí značně roztržštěná a přináší různá stanoviska, jež lze v některých případech dokonce stavět v opozici. Je třeba upozornit, že zkoumané texty jsou na těchto stanoviscích založeny – jedná se o texty přinášející subjektivní pohled na problematiku, pouhé informování (objektivnějšího charakteru) o výročí a podrobnostech srpnových událostí je odsunuto až na poslední místo.

Přestože se jednotlivá mediální sdělení od sebe velmi liší, nejen formou, ale i právě oněmi stanovisky a argumentací, ve většině z nich nalézáme společné zastřešující téma. Tím je vztah Čechů (resp. České republiky) k Rusům (resp. Rusku, Sovětskému svazu) a jeho ovlivnění srpnovými událostmi roku 1968.

7.1.1 Izvěstija

Ačkoliv Izvěstija k výročí invaze publikují, zkoumanému tématu není vyhrazen příliš velký mediální prostor. Jedná se pouze o článek Aleksandra Vedrussova s titulkem *Вспомнить всё* [72]. V souladu s informacemi v úvodu kapitoly je třeba podotknout, že autorovým hlavním cílem není informovat o výročí invaze. Celé sdělení lze žánrově označit jako rozsáhlejší komentář, přinášející spíše pozici autora než věcná fakta, na jejichž základě by si čtenář mohl vytvořit názor vlastní.

Změnu reflexe (oproti poslední dostupné reflexi z roku 1998) není nutné hledat v detailech, rozdíly lze pozorovat již v přístupu autora k aktu invaze. Zatímco v roce 1998 došlo v Izvěstijích k jejímu odsouzení, tento článek sovětský postup v roce 1968 do jisté míry obhajuje. Toto tvrzení dokládají úryvky: „[...] *как бы они [чехи] поступили на нашем месте* [?]“, „*Был ли у СССР другой вариант?*“ [72, s. 3]

V rámci obhajoby sovětského postupu Vedrussov [72] uvádí, že se nejednalo o dobrovolné rozhodnutí Sovětského svazu. Vstup vojsk byl, podle autora, vyvolán přímou prosbou Československa. A to ne ve formě známého „Zvacího dopisu“ (o kterém se autor vůbec nezmiňuje), ale telefonátu Alexandra Dubčeka Leonidu Brežněvovi, jenž měl proběhnout 16. srpna 1968. Dodnes se však vedou spory, zda se tento telefonát vůbec uskutečnil, prozatím o něm nebyl předložen žádný přímý důkaz. Samotné rozhodnutí o vstupu

vojsk pak bylo dle Vedrussova přijato na základě „[...] *массовых расправ над коммунистами в ЧССР: людей просто вытаскивали на улицы и линчевали.*“ [72, s. 3]

Obhajoba invaze však není hlavní myšlenkou textu. Autor se spíše snaží, prostřednictvím československého tématu, vymezit proti aktuálnímu „*глобальному тренду*“ [72, s. 3], v jehož rámci jsou Rusům neustále vytýkány „*реальные и даже мнимые ошибки*“ [72, s. 3] z minulosti, a tím je k Rusku a Rusům zaujímán negativní vztah (nejen v České republice, ale i na celém Západě).

Proměnu přístupu v ruském tisku k událostem roku 1968 v ČSSR dokládá i následující fakt. Zatímco v roce 1998 byl v *Izvěstijích* čtenářům předložen názor, že kontrarevoluce a zájem Západu o ČSSR nemusely být jedinými důvody ke vstupu vojsk, Vedrussov označuje samo pražské jaro jako „*первый цветной переворот*“, tedy „*инструмент [...], который продолжает почти безотказно служить целям экспансионистской политики США.*“ [72, s. 3]

Zbylý text článku, tvořící svým rozsahem více než polovinu, se aktu invaze již vůbec nedotýká. Autor [72] se soustředí pouze na vztah Čechů k Rusům, respektive jej srovnává se vztahy k západním státům. Vedrussov se například pozastavuje nad tím, proč nejsou výhrady, které mají Češi vůči Rusku (resp. SSSR), vznášeny vůči Velké Británii či Francii v souvislosti s mnichovskou dohodou apod. Autor naopak zdůrazňuje pozitivní roli SSSR v historii Československa při osvobození republiky od nacistického Německa. Vedrussov jde ale ve své argumentaci ještě dál, když uvádí, že v oblasti „*исторического прощения и примирения*“ [72, s. 3] by se měly národy Evropy učit od Rusů. Toto tvrzení je opět založeno na odkazu ruského národa a jeho obětí v době druhé světové války.

7.1.2 Komsomolskaja pravda

Určitou formu obhajoby sovětského postupu nalzáme také v článku z deníku *Komsomolskaja pravda*, který publikuje interview s ruským historikem Jevgenijem Spicynem²⁴. Stejně jako v *Izvěstijích* je i v tomto textu jedním z hlavních motivů téma využití invaze vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v současném boji proti Rusku, což dokládá obsah titulku: *Мифы о Пражской весне используют против нас по сей день* [76].

²⁴ Jevgenij Spicyn (nar. 1966): vystudovaný pedagog, autor učebnic o historii.

Spicyn [76] se podobně jako Vedrussov [72] dotýká tématu rusofobie a „*антисоветчины*“ [76, s. 9]. Zatímco Vedrussov o obsahu těchto pojmů hovoří jako o následcích vojenské intervence, Spicyn je pokládá za jedny z jejích příčin. A to dokonce za příčiny výraznější než samotné teze „socialismu s lidskou tváří“. Dalším shodným bodem obou srovnávaných textů je poukázání na vysokou úroveň rusofobie v současnosti.

Při studiu obou textů si můžeme všimnout, že text z deníku Komsomolskaja pravda je bohatší na historická fakta. Spicyn [76] v něm zmiňuje jména představitelů státu (Dubček, Novotný, Husák, Biľak ad.) či krátce popisuje pražské jaro, které následně zařazuje do celosvětového kontextu hnutí „*еврокоммунизма*²⁵“ a „*цветных революций*“ [76, s. 9], o kterých hovoří i Vedrussov [72]. Jako oficiální důvod k invazi Spicyn zmiňuje nejen výše uvedený telefonát Dubčeka Brežněvovi, ale i „Zvací dopis“, jemuž přiřkládá větší důležitost.

V následujících částech podkapitoly jsou analyzovány texty, které obhajobu sovětského řešení neobsahují. Tyto texty uskutečněné politické řešení invaze buď kritizují, nebo se k němu staví neutrálně.

7.1.3 Novaja gazeta

Periodikum Novaja gazeta se výročí invaze věnuje ve dvou číslech, ve vydáních z 20. a 22. srpna²⁶, publikací celkem tří textů.

Prvním z nich je rozsáhlý článek Sergeje Bajmuchametova *Скоро осень, на улицах танки* [69]. Bajmuchametov si neklade za cíl odsuzovat či obhajovat invazi, jeho článek je v tomto ohledu neutrálnější (oproti předchozím zkoumaným). V úvodní části invazi hodnotí v celosvětovém kontextu, nazývá ji jako „*звездь в гроб мирового коммунизма*“ [69, s. 18] a zmiňuje od té doby užívaný pojem „tankový komunismus“, v opozici k němu pak seznamuje čtenáře s pojmy „eurokomunismus“ a souslovím vztaženým k jeho československé potenciální podobě: „socialismus s lidskou tváří“.

Hlavním tématem textu je však vnímání invaze do ČSSR v roce 1968 ruskou společností jak tehdy, tak i nyní, v době jejího padesátiletého výročí.

²⁵ Eurokomunismus [9]: politická ideologie, která spojuje zásady marxismu a liberalismu a oprošťuje se od komunistického radikalismu. Podle Spicyna [76, s. 9] „... je podstatou eurokomunismu odmítnutí myšlenky třídního boje a nutnosti socialistické revoluce.“

²⁶ Novaja gazeta není denní periodikum, vychází třikrát týdně (pondělí, středa, pátek). Pro úplnost reflexe byla však v roce 2018 do studia zařazena (z důvodu čtenosti a rovněž z absence reflexe v mnoha denících).

Autor [69] se vymezuje proti slovům Tomáše Glance z roku 2011, jenž tvrdil, že *„Практически каждый мыслящий гражданин России, родившийся в середине 50-х или раньше, как правило, помнит до мельчайших деталей, как он провел 21 августа 1968 года – [...] и в подавляющем большинстве случаев считает этот день важным или переломным для своего отношения к советской системе.“* [69, s. 18]. Bajmucharjetov toto tvrzení vyvrací několika argumenty. Hned zkrraje pokládá otázku, proč by měl být zrovna 21. srpen tím zlomovým bodem, a ne například doba stalinského teroru.

Z Bajmucharjetova [69] textu vyplývá jeho přesvědčení, že v očích Čechů (zastoupených citací Glance) je význam mezníku „21. srpen 1968“ v mysli ruských občanů přeceňován. Důvodů, proč minimálně tehdy tomu tak nebylo, zmiňuje autor několik. Podle něj je například potřeba si uvědomit, že v ČSSR a dalších socialistických zemích na západ od SSSR byla větší svoboda slova. K Čechům se tak mohly v době po invazi dostat informace ohledně demonstrace sedmi statečných, kritická vyjádření sovětských umělců, Jevtušenkova báseň *Танку идут по Праге* a další. V SSSR se k těmto informacím běžný „přemýšlející“ občan však nedostal. Bajmucharjetov navíc připomíná silnou roli sovětské propagandy (obzvláště té týkající se invaze – viz kapitola 2.2), kdy i „přemýšlející“ občan, který měl o celé akci pochybnosti a vznášel kritické dotazy, byl uspokojen „neprůstřelným“ a podrobným vysvětlením celé situace (kontrarevoluce, pomoc Československu, manévry NATO).

Jako další důvod rozdílu v chápání historického mezníku invaze v myslích Čechů a Rusů uvádí autor [69] fenomén násilí. Dle něj jsou Rusové (resp. Sověti) na formy řešení problémů násilím mnohem více zvyklí (z historického hlediska). Naopak pro Čechy je vojenské řešení politického patu citlivější téma, a proto v jejich psychice zanechává daleko větší stopy.

V závěru článku Bajmucharjetov [69] uvádí výsledky výzkumů posledních let (2008, 2013). Z nich vyplývá, že jen několik málo procent Rusů (v řádu jednotek až nižších desítek procent) má o srpnové invazi roku 1968 alespoň nějaké povědomí. Naopak více než 50 % respondentů o těchto událostech nikdy neslyšelo. Tímto faktem uzavírá Bajmucharjetov svůj text a dokládá své stanovisko, že pro převážnou část ruské společnosti invaze roku 1968 není a ani nebyla jedním ze zlomových okamžiků sovětské historie.

Novaja gazeta věnuje padesátiletému výročí invaze prostor publikací dvou textů ještě v následujícím čísle. Prvním je článek Vitalije Jaroševského [99], který již otevřeně kritizuje sovětské řešení událostí roku 1968 v Československu a popisuje především negativní vliv třidvacetileté okupace. Jmenuje jak ekonomické ztráty, škody napáchané na životním prostředí ČSSR a kulturních památkách, tak i psychologické následky ve společnosti.

Text článku je završen tématem, které se táhne jako červená nit všemi studovanými příspěvky k padesátiletému výročí, a to vztahem Čechů k Rusům a jeho ovlivnění vzpomínanou intervencí. Autor [99] uvádí, že tento vztah je bohužel velmi negativní a invaze v roce 1968 je tomu hlavní příčinou. Ilustrovat to může tento úryvek: *„Мы до сих пор пожинаем плоды насильственной «дружбы», высокого политического лицемерия, великодержавной фанаберии [...] Например, 98 процентов жителей чешских городов не желают изучать русский язык — язык Пушкина, Толстого, Достоевского. Но и язык капризных партийных бонз, высокомерных генералов и крикливых, плохо воспитанных туристов. К сожалению, он звучал громче, чем язык гениев. Возможно, поэтому 54% чехов считают Россию «империей зла».“* [99, s. 18]

Druhým textem je krátký rozhovor [98] s Michaelem Kocábem²⁷, jehož obsahem je stažení vojsk Sovětského svazu a popis Kocábovy úlohy v celém procesu. Kocáb v rozhovoru rovněž označuje pobyt vojsk za okupaci. I v tomto textu je reflektováno téma vztahu dotčených národů. Kocáb zmiňuje přetrvávající strach České republiky z *„восточного соседа“* [98, s. 19] a vyjadřuje nelibost nad chováním prezidenta Miloše Zemana, jenž podle Kocába *„сильно прогибается перед российским президентом и в принципе выступает с позиции Кремля“* [98, s. 19].

7.1.4 Rossijskaja gazeta

Závěrem je ještě zmíněna reflexe invaze v deníku Rossijskaja gazeta, který přináší k tématu ve dnech výročí invaze dva články.

V článku *Застой и гибкость* Fjodor Lukjanov [85] zkoumá význam pražského jara a následné invaze v celosvětovém kontextu, vývoji zúčastněných států a v socialismu obecně.

²⁷ Michael Kocáb (nar. 1954): hudební skladatel, zpěvák, politik. V době po sametové revoluci poslanec Federálního shromáždění ČSSR, od roku 1990 předseda parlamentní komise pro dohled na odsun sovětských vojsk.

Autor se v článku vůbec nepouští do diskuse ohledně odsouzení nebo obhajoby sovětského řešení, či vlivu srpnových událostí a okupace na vzájemný vztah dotčených národů.

Druhým článkem je rozhovor se třemi českými historiky: Janem Němečkem, Emilem Voráčkem a Janem Rychlíkem na téma čtyř „osmičkových“ mezníků československé historie: 1918, 1938, 1948, 1968, největší prostor je věnován poslednímu [95]. Prostřednictvím rozhovoru se může ruský čtenář setkat s aktuálním českým pohledem na problematiku invaze, a to jak v národním měřítku (důsledky pro stát a společnost), tak i v tom mezinárodním. V textu nalézáme tato označení pro sovětské řešení situace v ČSSR: „*дискредитация идеи социализма*“ a „*уничтожение идеи социализма*“ [95, s. 6]. Do diskuse o postoji Čechů a Slováků k Rusům přidává Němeček tvrzení, že v Československu do invaze převažovaly (na rozdíl od Polska) postoje rusofilní a že kladný vztah k Rusům může být obnoven až v té chvíli, kdy Rusové pochopí, že události srpna 1968 jsou pro Čechy „рана [, которая] будет заживать еще очень долго“ [95, s. 6].

7.2 Česká reflexe invaze v roce 2018

Reflexe událostí v českém tisku je v roce 2018 velmi rozsáhlá. Obdobně jako v letech 1998 a 2008 je výročí invaze hlavním bodem obsahu naprosté většiny periodik (nejen denních). Velká část jak seriózních, tak i bulvárních tiskovin věnuje 21. srpna 2018 probíhajícímu výročí celou titulní stranu, mnoho z nich publikuje k tématu i speciální přílohy a zvláštní vydání.²⁸

V porovnání s lety 1998 a 2008 je odraz srpna 1968 v tisku rozmanitější. Nicméně základní charakter reflexe se nemění, vstup vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR je stále vysvětlován jako invaze, okupace, zásah proti státní suverenitě.

Při analýze mediálních výstupů budou v této podkapitole ponechány stranou texty historické a vzpomínkové povahy (jejichž primárním cílem není přinášet stanoviska), kterých je publikováno velké množství. Podkapitola je rozdělena do čtyř částí, a to podle myšlenkových oblastí reflexe, které se v roce 2018 vyskytují nejčastěji.

²⁸ Padesátileté výročí srpna 1968 je reflektováno napříč jednotlivými rubrikami (nejen historickými, názorovými či ekonomickými). Příkladem je např. ústřední text sportovní rubriky Mladé fronty DNES z 21. srpna 2018: *Hokejista proti okupaci: Příběh čísla 68* [27].

7.2.1 Sebevědomí a psychika českého národa

Motiv „sebevědomí a psychiky českého národa“, v této práci poprvé popsany v podkapitole 5.2 (česká reflexe z roku 1998), je autory hojně využíván i v roce 2018. Jako příklad je uveden komentář Jaroslava Plesla [47], šéfredaktora Mladé fronty DNES, a článek Petra Pitharta [45], který k dané problematice přispívá tradičně (v roce 2018 i více texty v různých periodikách).

Plesl [47] pod titulkem *Duše okupovaného lidu* uvádí, že srpen 1968 je spolu s mnichovskou dohodou hlavním důvodem sníženého národního sebevědomí Čechů: „[...] *na šachovnici velmocí se Češi vnímají jen jako bezvýznamná figurka, jejíž osud leží výhradně v rukou silnějších a nemá smysl se tomu vzpouzet.*“ [47, s. 9]. Po většinu textu autor porovnává vliv obou okupací Československa ve 20. století na sebevědomí českého národa a dospívá k názoru, že větší trauma způsobila okupace vojsky Varšavské smlouvy. Důvodem je dle něj pozice Čechů v této situaci: okupace byla provedena „spřátelenými národy“, bývalí (Západní) spojenci invazi ignorovali a tím nejhorším se jeví skutečnost, že průběh normalizace si řídili Češi a Slováci sami (na rozdíl od německé okupace, kdy byl protektorát ovládán okupanty).

Pithart [45] v článku *Dvě okupace a čas mezi nimi* naopak tvrdí, že obě okupace nelze srovnávat. Jejich společným následkem je ale skepse občanů: „*skepse vůči ideologiím, ale i k ideám a ideálům*“ [45, s. 9]. Je na místě podotknout, že přemítání nad problémem „skepse“ (v rámci důvěry v politiku a její představitele, společnost, mezinárodní vztahy) je typické pro českou reflexi ve všech porevolučních výročí. Pithart se dále zamýšlí nad pojmy kolaborantství, hrdinství a zbabělost – vybízí čtenáře, aby se pokoušeli vyrovnávat s minulostí a vzpomínali nejen na hrdinné momenty, ale i na ty zbabělé. Obdobně jako Plesl [47] tak připomíná, že „[...] *v dobách normalizace nám nevládli velitelé sovětských tankových divizí, ale komunisté Gustáv Husák a Vasil Bil'ak, kteří měli v zádech nejen Kreml, ale i miliony voličů volících opět kandidátku Národní fronty, tedy KSČ.*“ [45, s. 10]

Závěrem je důležité poznamenat, že i v roce 2018 je v mnoha mediálních výstupech, stejně jako v roce 1998, zmiňován odkaz Františka Kriegela (nalézáme ho i v Pleslově [47] komentáři).

7.2.2 Vztah českého národa k ruskému

Téma vlivu invaze a okupace na vztahy mezi českým a ruským národem je v roce 2018 společným rysem reflexí pocházejících z obou zemí. Zatímco pro ruský tisk bylo typické zabývat se vztahem Čechů směrem k Rusům, v českém prostředí více rezonuje otázka vztahu Rusů k českému národu. Přesto se i v českém tisku vyskytují příspěvky k prvnímu uvedenému případu.

Pro ilustraci této linie reflexe jsou vybrány články Ondřeje Neffa [29] (*Stín dlouhý padesát let*) a Martina Ehla [6] (*Jak se podívat Rusům do očí*). Oba autoři se shodují ve stanovisku, že v české společnosti lze v roce 2018 nalézt dva přední postoje k Rusku a Rusům: negativní postoj (nevraživost a rusofobie) a lhostejnost. Kritériem pro zařazení do první, či druhé skupiny je podle autorů věk občana. Negativní vztah se týká občanů starších, naopak lhostejnost je typická pro mladé občany ČR²⁹. Příčinou lhostejnosti je dle Neffa i Ehla skutečnost, že značná část mladších občanů (čtvrtina až třetina) o srpnových událostech roku 1968 vůbec nic neví. Oba tento jev zdůvodňují nejen způsobem výuky dějepisu a minimálním prostorem, který je moderním dějinám v tomto předmětu vyhrazen, ale i přístupem společnosti k dodnes citlivému tématu invaze a okupace, projevujícím se například absencí mezigeneračního dialogu v této oblasti.

Podle Neffa [29] ale naopak tato lhostejnost může být invazí a okupací klíčově ovlivněna. Kořeny lhostejnosti spatřuje v období po invazi, díky níž „*citová vazba [k Rusku] byla rozbita, a to naprosto, neobnovitelně*“ [29, s. 8]. Neff v tomto momentě přenáší pojem normalizace od běžného pojetí směrem k zmíněné lhostejnosti: „*Právě to možná je ta normalizace, byť jinak, než ji zamýšleli její strůjci [...]. Citová neutralita je normální, dá se dokonce říci žádoucí vztah, na němž lze stavět vztahy jiné, jako je obchodní výměna a politická kooperace.*“ [29, s. 8]

Tak jako Neff [29] obhájí „lhostejnost“ (což dokládá podtitulek článku: *Měli bychom si přát, aby náš vztah k Rusku byl co nejnormálnější*), i Ehl [6] obdobně nabádá „*vyvarovat se extrémů: Kritický pohled na Rusko, jeho politiku a jeho vliv v Česku i v Evropě by neměl být zaslepen ani fobií, ani bezmezným obdivem.*“ [6, s. 8]

²⁹ Staršími občany jsou v textech myšleni pamětníci srpna 1968 (případně jejich potomci), mladými občany lidé do 35 let věku.

7.2.3 Vztah Rusů k českému národu: jejich povědomí o invazi v roce 1968 a její interpretace

Tato část se zaměřuje na (v českém tisku) více reflektovanou rovinu vzájemného vztahu dotčených národů – vztahu Rusů k Čechům.

Důležitost této oblasti reflexe dokládá i vydání deníku Blesk³⁰ z 21. srpna 2018, jehož titulní strana upoutává čtenáře heslem *Co si o nás Rusové opravdu myslí! 65 % šokujících odpovědí* [19]. Čtenáři jsou stručně seznámeni s výsledky sociologického průzkumu ruské organizace Levada-Centr, z něhož dle Blesku vyplývá, že skoro polovina Rusů (45 %) nemá o invazi vojsk do ČSSR ani ponětí a většina (65 %) těch, kteří o invazi vědí, ji schvaluje jako správné řešení situace v ČSSR v roce 1968.³¹

Podobným způsobem ke zkoumanému tématu přistupuje i Mladá fronta DNES. Luboš Palata [40] v článku *Více Rusů souhlasí s invazí v srpnu 1968* cituje výsledky ruské agentury FOMnibus a na jejich základě vyslovuje obdobné závěry: mezi ruskými občany panuje nízké povědomí o vpádu vojsk do ČSSR v roce 1968 a zároveň vzrůstá počet těch, kteří ho schvalují. Je na místě dodat, že z výstupů obou agentur (FOMnibus, Levada centrum) vyplývá, že v roce 2018 je procentuální zastoupení Rusů, jež souhlasí s invazí, mnohem vyšší než těch odsuzujících invazi. Palata prostřednictvím výše uvedených informací upozorňuje na trend tzv. rozevírání nůžek mezi názory převládajícími v ruské společnosti a dosud platným oficiálním postojem Ruské federace, jehož podstatou je odsouzení invaze.³²

V několika člancích (např. [39], [52]) dochází ke konkretizaci osob, které souhlasí se sovětským postupem v roce 1968. Jedná se o ruské veterány, kteří se vpádu vojsk a okupace přímo účastnili. V českém tisku je informováno o přípravě jejich vzpomínkových setkání.

³⁰ Ačkoliv deník Blesk není zařazen do souboru zkoumaných periodik, pro ucelenější vykreslení reflexe v roce 2018, vzhledem pak k jeho čtenosti (Blesk je nejčtenějších denním periodikem v České republice) je nyní krátce uveden.

³¹ Uvedená procenta jsou citována z deníku Blesk [19]. Tato čísla však přesně neodpovídají výstupu organizace Levada-Centr [70]. V prvním případě se údaj v Blesku od skutečnosti liší jen o jedno procento (Levada-Centr uvádí, že 46 % respondentů nic neví o invazi do ČSSR). Silné dezinformace se však Blesk dopouští v druhém případě. Oficiální výsledky organizace Levada-Centr jsou následující: se sovětským postupem souhlasilo 36 % respondentů, nesouhlasilo 19 %, zaváhalo odpovědět 45 %. Uvedených 65 % tak není procento respondentů, kteří o invazi vědí a schvalují ji, nýbrž procento těch, jež na otázku rozhodně odpověděli a invazi schvalují. Podtitulky *Invaze v Československu – Podle Rusů správný krok – 65 % Rusů souhlasí!* jsou tedy zcela zavádějící.

³² Tento postoj byl prvně oficiálně prezentován Borisem Jelcinem v roce 1993: „*Vpád odsuzujeme jako agresí, jako útok na svrchovaný, samostatný stát, jako vměšování do jeho vnitřních záležitostí.*“ [40, s. 7]. Tato pozice byla potvrzena prezidentem Vladimírem Putinem v roce 2006 a nepřímo i premiérem Dmitrijem Medveděvem v roce 2017 (při návštěvě Ruska prezidentem ČR Milošem Zemanem). [40]

Tyto akce jsou zastřešeny hesly oslavujícími vstup a pobyt vojsk, například „*vojáci-internationalisté daleko od domova hájili zájmy své vlasti*“ [39, s. 8]. Petra Procházková [52] však ve svém článku *Pro Rusy je rok 1968 mrtvé téma* uvádí, že právě veteráni jsou v rámci ruské společnosti snad jedinou významnější skupinou, která si srpnové události roku 1968 detailněji připomíná.

Procházková [52] dále tvrdí: „*Tanky, které před 50 lety vjely na naše území [...], zásadně ovlivnily vztah Čechů k Rusům. Mnohem méně ovšem Rusů k Čechům.*“ [52, s. 9] Autorka dodává, že invaze do Československa je pro Rusy jen jednou z mnoha podobných akcí Sovětského svazu v druhé polovině 20. století, a proto jí není Rusy přisuzována taková důležitost, jak čeští občané očekávají. Z určitého hlediska je zde možné nalézt paralelu s výše uvedeným stanoviskem Sergeje Bajmuchametova (ruská reflexe z roku 2018, viz podkapitola 7.1.3).

Ačkoliv bylo v předchozích odstavcích popisováno vzrůstající procento ruských občanů schvalujících invazi, dle Procházkové [52] je vpád vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v Rusku „*mrtvým tématem*“ [52, s. 9], což dokládají i citované průzkumy³³. Podle ní však právě toto „*ignorování*“, podpořené nezájmem ruských médií publikovat o srpnu 1968, „*[... je] ruskou obranou proti přiznání si historické odpovědnosti za lidské životy.*“ [52, s. 9]

7.2.4 Srpen 1968 a aktuální politická situace v ČR

Významnou část článků lze zařadit pod zastřešující motiv: srpen 1968 ve vztahu k aktuální politické situaci v ČR. Ve dnech padesátiletého výročí vpádu vojsk vychází mnoho textů, které se zabývají současnými (2018) představiteli státu a jejich postoji k probíhajícímu jubileu. Mezi nejčastěji komentované události patří například demonstrace proti předsedovi vlády Andreji Babišovi, ve které se 21. srpna pietní akce proměnily, a reakce na výroky Vojtěcha Filipa (předsedy KSČM) pro britský deník The Guardian, jimiž bagatelizuje podíl Rusů na invazi.³⁴

Nejvíce mediálně diskutovanou událostí se v této oblasti stala pozice prezidenta ČR Miloše Zemana, jenž se rozhodl ve dnech výročí invaze neuskutečnit žádný oficiální proslov, ani poskytnout svá stanoviska jinou formou. Ve studovaných periodikách se vysky-

³³ Podle agentury FOMnibus [71] v roce 2018 o invazi vůbec nic nevědělo 35 % respondentů, něco o ní zaslechlo 29 %. Podle průzkumu centra Levada [70] o ní nic neví 46 %, něco zaslechlo 22 %.

³⁴ Například pomocí tvrzení, že „*většina invazních armád byla ukrajinská*“ [7] a sám Leonid Brežněv nebyl Rus, ale Ukrajinec. [7]

tuje mnoho různě laděných komentářů k této situaci, níže je několik z nich uvedeno příkladem.

V Lidových novinách se setkáváme s postojem Petra Zídka [67], který vyjadřuje své potěšení nad tím, že se prezident k výročí nevyjadřuje³⁵. Podle Petra Honzejka [12] (Hospodářské noviny) je zřejmé, že se Zeman k výročí nevyjadřuje z důvodu udržení svojí pozice jak ve vztahu k českým občanům, tak k Ruské federaci. Případné prezidentovo odsouzení invaze a vymezení se vůči Rusku by podle Honzejka ohrozilo Zemanův vztah s Vladimírem Putinem. Zpochybnění většinového českého stanoviska by zase pobouřilo české občany. Honzejk se tímto způsobem dotýká citlivé společenské (2018) otázky: potenciální změny zahraničněpolitické orientace ČR směrem k Východu (Rusko, Čína) a s tím související loajality představitelů státu k českému národu.

Určité zastání se prezidentu Zemanovi dostává v článku Martina Zvěřiny [68] (Lidové noviny). Komentátor se vymezuje vůči politikům kritizujícím Zemanovo rozhodnutí a tvrdí, že i kdyby Zeman projev přednesl, jejich kritice by se stejně nevyhnul (vzhledem k Zemanovu „provokativnímu“ řečnickému stylu). Závěrem článku Zvěřina poukazuje na neschopnost Zemanových oponentů, pro které je ve dnech výročí invaze snazší „*tepat ,škandál' prezidentova mlčení*“ [68, s. 8], než přispět do veřejného prostoru vlastním originálním sdělením.

³⁵ Úryvek k ilustraci: „Každý, kdo v posledních letech slyšel nějaký Zemanův projev, včerejší mlčení ocenil. Místo obvyklé směsi nepravd, polopravd a nízkých urážek ticho. Ticho, které blaží.“ [67, s. 8]

Závěr

Vojenská invaze osmašedesátého roku bývá ku příležitosti jejích desetiletých výročí mezi lety 1968 a 2018 pravidelně reflektována v českém i ruském (resp. československém i sovětském) denním tisku. K jediné výjimce dochází v roce 2008, kdy studované ruské deníky k tématu nepřispívají. Během celých padesáti let se v tisku objevovaly různé interpretace srpnových událostí roku 1968, které beze zbytku obsáhly celou pomyslnou „interpretační škálu“, jejímiž krajními body jsou odsouzení a obhajoba vzpomínané invaze.

Vývoj povahy reflexe srpna 1968 v tisku se v obou zemích různí. Přesto je možné nalézt několik výročí, v nichž se základní postoj k invazi v ČR a RF (resp. ČSSR a SSSR) neliší. Mezi ně patří léta 1978 a 1988, kdy byl vpád vojsk do ČSSR interpretován v souladu s oficiálním výkladem KSČ a KSSS jako „bratrská“, „internacionální“ pomoc spřátelených socialistických států. Shodný přístup k invazi nacházíme i v textech z roku 1998 (první výročí po sametové revoluci v ČSSR a po rozpadu SSSR), ve kterých je invaze odsuzována.

K rozdílné interpretaci pak dochází například již ve výchozím bodu zkoumaného padesátiletého období. V číslech československých deníků (publikovaných od započetí invaze do konce srpna 1968) je tento čin jednotně odsuzován. Naopak sovětský tisk vpád vojsk interpretuje stejným způsobem jako v následujících dvou desetiletých výročích.

Odchyly v přístupu k srpnovým událostem pozorujeme i v roce 2018. Zatímco v českém tisku je pokračováno v interpretačním trendu poprvé zachyceném v roce 1998, ruské deníky v několika případech publikují články obsahující určité formy obhajoby sovětského postupu z roku 1968.

Na základě provedené analýzy lze konstatovat, že v textech publikovaných ve výročích invaze nedochází jen k odrazu společensko-historického kontextu roku 1968, ale i doby, ve které jsou články psány. Autoři textů se tak prostřednictvím tématu invaze vyjadřují k aktuálním společenským problémům. V českém tisku (od roku 1998, kdy se reflexe v tomto ohledu stává barvitější) mezi ně patří především otázka českého národního sebevědomí a hrdosti, současná politická situace a česko-ruské vztahy. Reflexe poslední jmenované oblasti je typická i pro ruský tisk, stejně jako téma přehodnocování událostí z éry Sovětského svazu či „globální trend“ vymezování se proti Ruské federaci. V člancích publikovaných v roce 1998 a později (oproti předchozím desetiletým výročím) jsou též

daleko výrazněji reflektovány historické okolnosti srpnových událostí roku 1968 (včetně jejich možných příčin a důsledků).

Studium novinových článků poskytlo dostatečné množství relevantního materiálu, s jehož pomocí bylo možné naplnit všechny cíle této bakalářské práce. Její výsledky mohou posloužit jako výchozí bod k dalšímu výzkumu – například ke komplexnějšímu studiu reflexe v konkrétním roce či jejích proměn v jednom z periodik. Rovněž by bylo zajímavé provést komparaci odrazu srpna 1968 v tisku s odrazem v oblasti umělecké (literatura, film apod.).

Motivací autora této práce do budoucna je uplatnění získaných poznatků při tvorbě vhodných didaktických materiálů, jež by mohly být využity jak při výuce ruského jazyka (historie Ruska, česko-ruské vztahy), tak i společenských věd (mediální výchova, mezinárodní vztahy).

Seznam použité literatury

Literatura v českém jazyce

- [1] Anketa LN: Čtenáři by se v srpnu 1968 bránili, politici a vojáci jsou opatrnější. *Lidové noviny*. 1998, **11**(195), 11. ISSN 0862-5921.
- [2] Anketa LN: Měli jsme se v srpnu '68 bránit? A jak? *Lidové noviny*. 1998, **11**(194), 5. ISSN 0862-5921.
- [3] BENČÍK, Antonín. *Operace Dunaj, aneb, Internacionální vražda Pražského jara*. Praha: Krutina Jiří – Vacek, 2013. ISBN 978-80-87493-57-1.
- [4] BUZKOVÁ, Petra. Pražské jaro bylo krásnou nadějí. *Lidové noviny*. 1998, **11**(195), 10. ISSN 0862-5921.
- [5] DIENSTBIER, Jiří. Nebojme se svých vlastních dějinných činů. *Mladá fronta DNES*. 1998, **9**(195), 9. ISSN 1210-1168.
- [6] EHL, Martin. Jak se podívat Rusům do očí. *Hospodářské noviny*. 2018, (160), 8. ISSN 0862-9587.
- [7] HÁJEK, Adam. Rusové za invazi v roce 1968 nemůžou, Brežněv byl Ukrajinec, řekl Filip. In: *iDnes.cz* [online]. MAFRA, 2018 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/vojtech-filip-leonid-breznev-ukrajinec-okupace-srpen-1968-ukrajina-kscm.A180814_104946_zahranicni_aha
- [8] HERTL, David. Rok 1988: Dvacet let poté. „Rušivé akce v Praze“ k výročí srpnové invaze. *Český rozhlas Plus* [online]. 2018 [cit. 2019-02-05]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/rok-1988-dvacet-let-pote-rusive-akce-v-praze-k-vyroci-srpnove-invaze-7591606>
- [9] HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. Plzeň: Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3.
- [10] Historické vítězství socialismu: Bratrské listy k událostem před 10 lety. *Rudé právo*. 1978, **58**(198), 7.
- [11] Hlas o pokrytectví Západu. *Rudé právo*. 1978, **58**(198), 7.
- [12] HONZEJK, Petr. Výmluvné ticho prezidenta Zemana. *Hospodářské noviny*. 2018, (159), 10. ISSN 0862-9587.
- [13] HOŘENÍ, Zdeněk. *Naše Rudé právo*. Praha: Rudé právo, 1980.

- [14] Hrozí Československu kontrarevoluce? *Rudé právo*. 1968, **48**(231), 7.
- [15] CHLUPOVÁ, Radka a Jaromír KUBÍČEK. *Zvláštní vydání: žurnalistika v srpnu 1968 v moravských krajích*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2018. ISBN 978-80-7051-236-4.
- [16] INDRA, Alois. Věrnost internacionalismu. *Rudé právo*. 1978, **58**(198), 6.
- [17] K rušivým akcím v Praze. *Mladá fronta*. 1988, **44**(199), 2.
- [18] KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.
- [19] KOPŘIVA, Jakub a Tomáš BELICA. Co si o nás Rusové opravdu myslí! 65 % šokujících odpovědí. *Blesk*. 2018, **27**(193), 1-3. ISSN 1210-5333.
- [20] KOSATÍK, Pavel. Katastrofa osmašedesátého roku ještě neskončila. *Mladá fronta DNES*. 2008, **19**(192), C1-C2. ISSN 1210-1168.
- [21] List Pravda k protičeskoslovenské kampani uměle rozdmýchávané na Západě. *Rudé právo*. 1978, **58**(196), 6.
- [22] List Pravda o kampani imperialistické reakce: Chtějí ohrozit uvolňování. *Mladá fronta*. 1978, **34**(196), 1, 3.
- [23] MANDLER, Emanuel. František Kriegel – muž, který udělal to, co bylo třeba. *Lidové noviny*. 1998, **11**(194), 27. ISSN 0862-5921.
- [24] MANDLER, Emanuel. Zasloužili se reformátoři o rehabilitaci pojmu národ? *Lidové noviny*. 1998, **11**(194), 30. ISSN 0862-5921.
- [25] *Mladá fronta DNES*. 1998, **9**(195). ISSN 1210-1168.
- [26] *Mladá fronta DNES*. 2008, **19**(192). ISSN 1210-1168.
- [27] *Mladá fronta DNES*. 2018, **29**(193). ISSN 1210-1168.
- [28] Mladé lidi srpen '68 příliš nezajímá. *Lidové noviny*. 1998, **11**(193), 1. ISSN 0862-5921.
- [29] NEFF, Ondřej. Stín dlouhý padesát let. *Lidové noviny*. 2018, **31**(194), 8. ISSN 0862-5921.
- [30] *Nová svoboda*. III. společné zvláštní vydání (14 hodin). 21. 8. 1968.
- [31] *Nová svoboda*. IV. zvláštní vydání spojených deníků (21 hodin). 21. 8. 1968.
- [32] *Nová svoboda*. Páteční vydání spojených redakcí. 30. 8. 1968.
- [33] *Nová svoboda*. Ranní vydání spojených deníků. 23. 8. 1968.
- [34] *Nová svoboda*. V. zvláštní vydání spojených deníků (13 hodin). 22. 8. 1968.

- [35] Noviny a supplementy (Newspapers and supplements): SRPEN 1998 (AUGUST 1998). *ABC ČR* [online]. 2020 [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://www.abccr.cz/res/data/003/000414.doc>
- [36] Obrana i rozvoj socialismu – nedělitelný úkol strany a lidu. *Rudé právo*. 1988, **68**(195), 3.
- [37] Ověřovaná data: Periodický tisk: Srpen 2008. *ABC ČR* [online]. 2020 [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk-1/?filterMonth=8&filterYear=2008&filterNamePublisher=&filterNameTitleExact=0&filterNameTitle=&filterType=&filterGenre=>
- [38] Ověřovaná data: Periodický tisk: Srpen 2018. *ABC ČR* [online]. 2020 [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk-1/?filterYear=2018&filterMonth=8>
- [39] PALATA, Luboš. „Invaze byla protiúder.“ *Mladá fronta DNES*. 2018, **29**(194), 8. ISSN 1210-1168. PAZDERKA, Josef. Sovětský generál a jeho pravda. *Mladá fronta DNES*. 2008, **19**(192), C12. ISSN 1210-1168.
- [40] PALATA, Luboš. Více Rusů souhlasí s invazí v srpnu 1968. *Mladá fronta DNES*. 2018, **29**(192), 7. ISSN 1210-1168.
- [41] PAVELKA, Zdenko, ed. *Tanky proti sjezdu: protokol a dokumenty XIV. (vysočanského) sjezdu KSČ*. Praha: Novela bohémica, 2018. Dokument (Novela bohémica). ISBN 978-80-87683-85-9.
- [42] PAZDERKA, Josef, ed. *Invaze 1968: ruský pohled*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-87211-49-6.
- [43] PAZDERKA, Josef. Sovětský generál a jeho pravda. *Mladá fronta DNES*. 2008, **19**(192), C12. ISSN 1210-1168.
- [44] Pevná třídní pouta. *Rudé právo*. 1978, **58**(198), 7.
- [45] PITHART, Petr. Dvě okupace a čas mezi nimi. *Hospodářské noviny*. 2018, (160), 9-10. ISSN 0862-9587.
- [46] PITHART, Petr. Trauma srpnové tragédie neseme dodnes. *Lidové noviny*. 1998, **11**(194), 25-28. ISSN 0862-5921.
- [47] PLESL, Jaroslav. Duše okupovaného lidu. *Mladá fronta DNES*. 2018, **29**(193), 9. ISSN 1210-1168.
- [48] POCHOP, Zdeněk. Srpen jen vrátil moc do rukou spodiny. *Mladá fronta DNES*. 1998, **9**(196), 10. ISSN 1210-1168.

- [49] POVOLNÝ, Daniel. *Operace Dunaj*. Praha: Academia, 2018. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2836-5.
- [50] Premiér ocenil Kriegelův postoj. *Mladá fronta DNES*. 1998, **9**(196), 3. ISSN 1210-1168.
- [51] Prohlášení redakčního kolektivu Rudého práva. *Rudé právo*. Zvláštní vydání. 1968, **48**(231), 1.
- [52] PROCHÁZKOVÁ, Petra. Pro Rusy je rok 1968 mrtvé téma. *Lidové noviny*. 2018, **31**(192), 9. ISSN 0862-5921.
- [53] PROCHÁZKOVÁ, Petra. Ruští vojáci mají na srpen '68 idylické vzpomínky. *Lidové noviny*. 1998, **11**(195), 1. ISSN 0862-5921.
- [54] Provokace nepřátel socialismu zmařena. *Rudé právo*. 1988, **68**(197), 7.
- [55] *Rudé právo*. 25. 8. 1968.
- [56] *Rudé právo*. 26. 8. 1968.
- [57] *Rudé právo*. 27. 8. 1968.
- [58] *Rudé právo*. Zvláštní svobodné vydání. 1968, **48**(233).
- [59] *Rudé právo*. Zvláštní vydání. 1968, **48**(231).
- [60] Rušivé akce v Praze. *Rudé právo*. 1988, **68**(197), 2.
- [61] RYBÁŘ, Jan. Filosof Roger Scruton: Stálo za to tehdy bojovat – aspoň trochu. *Mladá fronta DNES*. 2008, **19**(192), C10-C11. ISSN 1210-1168.
- [62] V zájmu pracujících: Sovětský list Pravda cituje z článku RP o 20. výročí poskytnutí internacionální pomoci. *Rudé právo*. 1988, **68**(197), 7.
- [63] V zájmu socialismu, v zájmu našeho lidu. *Rudé právo*. 1978, **58**(196), 1–2.
- [64] VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání: pražské jaro 1968*. 2.vyd. (1.vyd.v Mladé frontě). Praha: Mladá fronta, 1990. ISBN 80-204-0179-2.
- [65] VONDROVÁ, Jitka. Současný stav výzkumu „Pražského jara.“ In: NĚMEČEK, Jan a Emil VORÁČEK, ed. *Česko-Ruské vztahy v 19. a 20. století*. Praha: Historický ústav, 2011, s. 133-143. ISBN 978-80-7286-190-3.
- [66] Zažil jsem vyklizení redakce Rudého práva. *Nová svoboda*. IX. zvláštní vydání spojených redakcí. 24. 8. 1968, 1.
- [67] ZÍDEK, Petr. Když prezident 21. srpna mlčí. *Lidové noviny*. 2018, **31**(194), 8. ISSN 0862-5921.
- [68] ZVĚŘINA, Martin. Nechme mlčet Zemana. *Lidové noviny*. 2018, **31**(193), 8. ISSN 0862-5921.

Literatura v ruském jazyce

- [69] БАЙМУХАМЕТОВ, Сергей. Скоро осень, на улицах танки. *Новая газета*. 2018, (90), 18-19.
- [70] Ввод войск в Чехословакию. In: *Левада-Центр* [online]. Москва: Левада-Центр, 2018 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.levada.ru/2018/08/21/vvod-vojsk-v-chehoslovakiyu/>
- [71] Ввод войск в Чехословакию: 50-я годовщина. In: *ФОМ* [online]. Фонд Общественное Мнение, 2018 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://fom.ru/Proshloe/14084>
- [72] ВЕДРУССОВ, Александр. Вспомнить всё. *Известия*. 2018, (154), 3. ISSN 0233-4356.
- [73] *Вечерняя Москва*. 1968, **45**(199).
- [74] Во имя победы социализма. *Правда*. 1978, (234), 4.
- [75] ВОЛКОВ, Владимир. Инстинкт самосохранения: советская партократия и «Пражская весна» 1968 года. In: NĚМЕЇEK, Jan a Emil VORÁĀEK, ed. *Āesko-Ruské vztahy v 19. a 20. století*. Praha: Historický ústav, 2011, s. 105-132. ISBN 978-80-7286-190-3.
- [76] ГРИШИН, Александр. Историк Евгений Спицын: Мифы о Пражской весне используют против нас по сей день. *Комсомольская правда*. 2018, (91), 9. ISSN 0233-433X.
- [77] Заявление ТАСС. *Правда*. 1968, (234), 1.
- [78] *Известия*. 1968, **52**(196).
- [79] *Известия*. 1968, **52**(197).
- [80] *Известия*. 1968, **52**(199).
- [81] ИНДРА, Алоис. Верность интернационализму. *Известия*. 1978, (196), 5.
- [82] КОБЫЛКИНА, Ирина. Что аукнулось в 1968-м... *Вечерняя Москва*. 1998, (184), 3.
- [83] КОНДРАШОВ, Александр. Об античехословацкой кампании на Западе. *Известия*. 1988, (235), 1.
- [84] КРИВОШЕЕВ, Владлен. «Известия» и танки в Праге. *Известия*. 1998, (156), 4. ISSN 0233-4356.

- [85] ЛУКЪЯНОВ, Федор. Застой и гибкость. *Российская газета*. 2018, (184), 6. ISSN 1560-0823.
- [86] Обращение представителей общественности России в связи с событиями 21 августа 1968 года. *Вечерняя Москва*. 1998, (187), 2.
- [87] ПОЧИВАЛОВ, Леонид. В кровавый закат расцвета. *Вечерняя Москва*. 1998, (186), 4.
- [88] *Правда*. 1968, (235).
- [89] *Правда*. 1968, (236).
- [90] *Правда*. 1968, (238).
- [91] *Правда*. 1968, (239).
- [92] Пушкинская площадь, 20 августа. *Вечерняя Москва*. 1998, (187), 1.
- [93] Рейтинги: Пресса. Регион: Россия-Москва-Санкт-Петербург Даты: Май – Октябрь 2018 Тип издания: Ежедневные газеты. *Mediascope* [online]. 2020 [cit. 2020-05-07].
Dostupné z: https://mediascope.net/data/?FILTER_TYPE=press
- [94] *Российская периодическая печать: Состояние, тенденции и перспективы развития* [online]. Федеральное агентство по печати и массовым коммуникациям, 2019 [cit. 2020-05-07]. ISBN 978-5-904427-64-1. Dostupné z: <http://www.unkniga.ru/images/docs/2019/otr-doklad-pressa-2018.pdf>
- [95] СНЕГИРЕВ, Владимир а Владислав ФРОНИН. Цена свободы. *Российская газета*. 2018, (183), 7. ISSN 1560-0823.
- [96] ТРАЙНИН, А. Провокация пресечена. *Вечерняя Москва*. 1988, (192), 3.
- [97] ШИНКАРЕВ, Леонид. Вторжение в Чехословакию: 30 лет спустя. Без страха перед правдой. *Известия*. 1998, (155), 1-7. ISSN 0233-4356.
- [98] Это была вторая оккупация. *Новая газета*. 2018, (91), 18-19.
- [99] ЯРОШЕВСКИЙ, Виталий. За что нам все это? *Новая газета*. 2018, (91), 18-19.